

COLOFON

'Rosmalla' (ISSN 0925-2894)
wordt vier keer per jaar uitgegeven
onder eindverantwoording van
het bestuur van de
Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 – 5240 AB Rosmalen

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Martien Veekens
- Henk de Werd

Ontwerp en opmaak:

- Martien Veekens

Productie:

- Grafisch Ontwerp Atelier Meijs
- Drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Redactieadres:

- Stationsstraat 8,
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopij via e-mail

- martienveekens@hetnet.nl

**Iedere auteur draagt
persoonlijke verantwoordelijkheid
over zijn of haar artikel.**

**Niets uit deze uitgave
mag worden vermenigvuldigd,
tenzij bronvermelding plaatsvindt.**

Op 1 maart 2003 bestond het bestuur
van de Heemkundekring Rosmalen uit:

- Dorry Derhaag-Doomernik
(voorzitter)
- Jan Hoofs
(vice-voorzitter)
- Loek Hoogervorst
(1^e secretaris)
- Martien Veekens
(2^e secretaris)
- Kees van den Broek
(penningmeester)
- Kees Hellemons
(bestuurslid)
- N.N. (vacature)

JAARGANG 13 - NUMMER 1 JANUARI 2003

INHOUDSOPGAVE

	<u>Pagina</u>
<i>Dorry Derhaag-Doomernik</i> Voorwoord van de Voorzitter	2
<i>L.F.W. Adriaenssen</i> Rosmalen tussen Beeldenstorm en Bestand	3
<i>Henk de Werd</i> Ad de Wit, Rosmalenaar van het jaar 2002	19
<i>Martien Veekens m.m.v. Henk Langens</i> Kwartierstaten van getogen Rosmalenaren – 11: 200 jaar geleden: Regeling voor voornaamgeving Adrianus Marinus de Wit	22
<i>Jan Hoofs</i> Een matig gevoel van trots is mij niet vreemd	24
<i>Henk de Werd</i> Jan Molenaar (1914-2002)	28
<i>Ulla Sander Olsen / Martien Veekens</i> Stamboom Abdij Mariënwater Rosmalen	36
<i>Henk Beijers</i> De linnenwever van Coudewater	38
<i>Harry Coppens</i> Gratis advies op medisch en ander gebied - 4	40
<i>Piet van Helvoort †</i> De getrouwe liefde van Ferdinand en Louise	41
<i>Martien Veekens</i> Toestand der Gemeente over het jaar 1903	42
<i>Ulla Sander Olsen / Martien Veekens</i> Abdissen en Priorinnen van Mariënwater	43
<i>Harry Coppens</i> Voor u gehoord - 30	45
<i>Dorry Derhaag-Doomernik</i> Ad Hermens, een bekende Rosmalenaar	47

HERKOMST ILLUSTRATIES

Top.Hist.Atlas [R 74 / 010 (7)] KUB Tilburg: voorpagina 'Rosmalen 1815'
Ulla Sander Olsen / Society Birgitta Europa: pagina 2, 36, 43
Leo Adriaenssen: pagina 4, 7
Collectie Heemkundekring: pagina 11, 19, 21
Gemeentearchief 's-Hertogenbosch: pagina 16
Collectie Zandhazendurp: pagina 25, 26
Henk de Werd: pagina 22, 28 t/m 35
Ad Hermens: pagina 47
Martien Veekens: pagina 39

VOORWOORD VAN DE VOORZITTER

De eerste uitgave van het nieuwe jaar 2003 ligt weer voor u. Zoals u inmiddels bent gewend, vol met leuke artikelen en wetenswaardigheden over Rosmalen en zijn (voormalige) bewoners.

Een bijzonder artikel met kwartierstaat is gewijd aan de *Rosmalenaar van het jaar 2002*, de heer Ad de Wit uit Rosmalen. Ad was blij verrast met deze benoeming en werd omringd door zijn echtgenote, kinderen, kleinkinderen en zus. Natuurlijk zijn wij als vereniging trots op de vele positieve reacties, die zowel Ad als de (bestuurs)leden hebben ontvangen. De fraaie zilveren lepel, met het rode *Maaslands vierblad* in de steel, is aangeboden door de edelsmid / juwelier Hans van Gerwen uit de Torenstraat in Rosmalen. Deze lepel wordt vanaf nu ieder jaar aangeboden aan de *Rosmalenaar van het jaar*.

Naar aanleiding van het overlijden van de oud-burgemeester van Rosmalen, de heer J.C. Molenaar, zijn twee artikelen opgenomen over zijn leven en werken in Rosmalen vanuit twee verschillende invalshoeken. De heer Molenaar was lid van onze Heemkundekring.

In mijn nieuwjaarstoespraak op 5 januari 2003 heb ik kort teruggekeken op het afgelopen jaar. Als een zeer positief punt heb ik de vernieuwing van onze *Rosmalla* genoemd. Zowel bestuur als redactie hebben veel complimenten ontvangen voor de inhoud, kaft en lay-out. Mede dankzij de financiële steun van de *Woningstichting De Kleine Meierij* in Rosmalen is dit mogelijk geworden.

In deze (en de volgende *Rosmalla*) wordt extra aandacht geschonken aan het voormalige klooster Mariënwater. Dit in verband met de viering van de 700^e geboortedag van Birgitta van Zweden in 2003. De artikelen van Leo Adriaenssen, Ulla Sander Olsen en Henk Beijers in deze *Rosmalla* krijgen een bijzondere betekenis in het licht van de tentoonstelling die door de Heemkundekring zal worden ingericht in het hoofdgebouw van het landgoed Coudewater te Rosmalen.

Aan een mooie website voor onze vereniging wordt gewerkt. Een van de onderwerpen die er op komen is de uitgebreide index van alle verschenen *Rosmalla*'s. De naam van onze site luidt: www.heemkundekringrosmalen.nl.

Met dank aan de redactieleden en schrijvers, wens ik u weer veel leesplezier in deze *Rosmalla*.

Dorry Derhaag-Doomernik
voorzitter

ROSMALEN TUSSEN BEELDENSTORM EN BESTAND

1. Angst

Tijdens de Opstand tegen Spanje is de Maas langdurig een van de belangrijkste frontlinies geweest. De sterke veste 's-Hertogenbosch werd onneembaar geacht en daarom *Moerasdraak* genoemd. Niet dat de stad daardoor uit de wind bleef, integendeel: voor beide strijdende partijen was het bezit van essentieel belang, ten eerste voor de beheersing van de Maas, ten tweede als toegangspoort naar Holland en Gelderland, of, de andere kant op, naar Brabant. Talloos zijn dan ook de pogingen geweest om Den Bosch te verrassen, belegeren, omsingelen, uithongeren of intimideren.

De bijna voortdurende staat van beleg was fnuikend voor handel en bedrijf, maar anderzijds woonden de burgers achter de stadspoorten, beschermd door de vestingwerken, relatief veilig. Dat was volstrekt anders voor de bewoners van wat de voorsteden of buitenwijken werd genoemd: Orthen, Hintham, Vught en Rosmalen. Zij hadden geen garnizoen, geen wallen of muren. Hoewel menige boer een vuurroer, handboog of spies in huis had, terwijl sommigen ook met hellebaarden, zwijnenspieten, knevelstokken, gaffels, morgensterren, vuisthamers, degens, messen, ponjaards, rapieren en desnoods knotsen, korenpikken en bijlen overweg konden, waren zij geenszins opgewassen tegen beroepsmilitairen. Dat de boeren niet helemaal over zich heen lieten lopen, bewijst een incident uit 1582, toen een van de stelende soldaten door de woedende dorpelingen werd doodgeslagen. De kapitein wilde gerechtigheid, want een van zijn strijders was "masacrez fort pauvrement", armzalig vermoord. Hij

ontstak op zijn beurt in woede, toen hij werd gedwongen de gestolen goederen terug te geven.¹

Verder waren de boeren *sitting ducks* voor elk van de oorlogvoerende partijen. De verschrikkingen van de Gelderse oorlogen lagen nog vers in het geheugen. De angst moet groot zijn geweest.

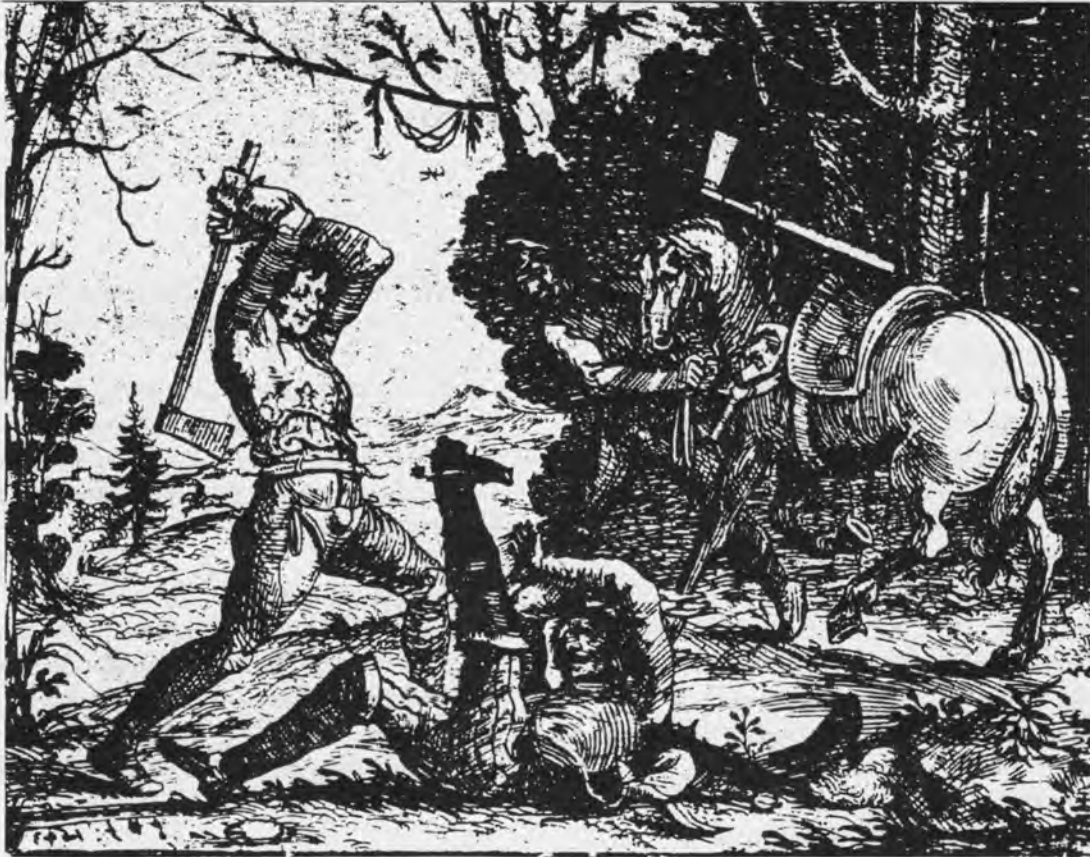
Hierna geef ik een relaas van de oorlogsellende. De door de verwoestingen ontstane situatie zal ik daarna toelichten aan de hand van de bedrijfsgeschiedenis van drie boerderijen in het dorp, terwijl ook de wederwaardigheden van de kloosters ter sprake komen.

2. Dood en verderf

De eerste fase van de opstand tegen Spanje verliep voor de meierij van Den Bosch relatief rustig. Er waren beeldenstormen in de hoofdstad en in Rosmalen werd het klooster Mariënwater (Koudewater) een beetje geplunderd.² Wel was er veel overlast van soldaten van beide partijen.

¹. Gemeentearchief 's-stadsarchief 158, 15 maart 1582. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 392, 13 april 1582.

². H. van Alfen (uitg.), *Kroniek eener kloosterzuster van het voormalig Bossche klooster "Mariënborg" over de troebelen te 's-Hertogenbosch e.e. in de jaren 1566-1575* ('s-Hertog Velthoven, *Documents pour servir à l'histoire des troubles religieux du XVIe siècle dans le Brabant Septentrional. Bois-le-Duc 1566-1570* (Bruxelles, 1858) 321.

*Boeren wreken zich op een stropende soldaat.
Fragment van een tekening van Hans Ulrich Franck (Staatliche Grafische Sammlung)*

Heftig werd de situatie pas in 1572, aan het begin van de tweede golf in de opstand. Nadat in augustus Oranje met een groot leger het land was binnengevallen en onder meer de Maasstad Roermond had ingenomen, kwam op 15 september de hertog van Holstein met vijftienhonderd 'zwarte ruiters' en honderdvijftig legerwagens rond 's-Hertogenbosch liggen om de stad voor de koning te behouden. Een kroniekschrijver herdacht de Holsteiners als soldaten "die veel quaets deden met roven, steelen ende plonderen op den huijsman. Sij en lieten nijet liggen dan dat tgeene sij nijet aen en mochten." In oktober rukten zij enkele malen uit naar Zaltbommel, waar zij veel buit hoopten te halen, maar zij werden teruggeslagen.

Eindelijk, op 9 november, verliet de hertog met zijn krijgsvolk de meierij, "naer dien sij tallomme wel thien mijlen int rondt bedorven, geplondert ende beroeft hadde." Zij hadden zich stelselmatig schuldig gemaakt aan een "grootte ende excessive spoliatie" en "hebben den armen ende miserabilen huyslieden berooft van allen henne meublen, coopmanscappen, cleederen ende huysraet, sonder hen yet ter werck te laetene"; met name stalen zij hooi, stro, graan en andere gewassen, huisraad, geld, kleren, meubels, maar ook wagens en paarden, ossen, koeien, schapen en ander vee. In een omtrek van 4 tot 5 mijl rond de stad hadden zij het graan uitgedorst. De volgende oogst was in gevaar gekomen, doordat de boeren die wilden zaaien door de zwarte ruiters geprest werden

hun ossen en paarden uit te spannen en zowel deze trekdieren als het zaaikoren aan hen af te staan. De bevoorrading van de stad werd belemmerd.³

Rosmalen was een van de zwaar getroffen dorpen. Daar moesten de boeren in augustus 1572 worden gerustgesteld dat zij veilig hun producten weer naar de stad konden brengen, onder de belofte dat zij niet meer door de Spanjaarden zouden worden gearresteerd⁴ — wat dus voordien schering en inslag moet zijn geweest. Zowel voor als na deze vermoedelijk toch niet geruststellende boodschap moesten de boeren de Spanjaarden dienen met hun karren, hen voorzien van vlees en andere levensmiddelen en werken aan de stedelijke fortificaties.⁵

Hoe Rosmalen tijdens de Opstand reilde en zeilde, kan door gebrek aan bronnenmateriaal niet van jaar tot jaar worden gereconstrueerd. Wel kan aan de hand van enkele gebeurtenissen een beeld worden geschetst, dat bepalend is geweest voor de hele periode van de Opstand tot aan het bestand van 1609.

Het vertrek van de zwarte ruiters van de hertog van Holstein leverde slechts een korte adempauze op, want op 22 of 23 februari 1573 arriveerde in Rosmalen kapitein Nicolas Basta met een afdeling Albanezen in Spaanse dienst. Het was een compagnie lichte ruitery, die op de boer ging leven. Rosmalen en omliggende dorpen werden gedwongen hen alles te leveren wat zij eisten, niet alleen hooi, stro en haver voor de paarden, maar ook levensmiddelen, en niet zomaar het dagelijkse boerenbrood, maar ook luxere eetwaren en drank, zoals wittebrood, vis, eieren en wijn. De stad beweerde

geen voorraden te hebben en wentelde daarmee alle lasten af op de schouders van de boeren van Rosmalen.

De dorpsbewoners vroegen om te worden ontlast van de militaire bezetting en voerden daarbij aan dat de soldaten beter van pas zouden komen in de Langstraat, waar de rebellen oprukten. Bovendien, zeiden zij, had Basta eigenlijk opdracht gekregen om in Hintham te legeren en logeren, niet in Rosmalen. Op 28 februari werd Basta door de gouverneur van Den Bosch met zijn lichte ruitery en honderd haakbuschutters afgecommandeerd naar Loon op Zand, waar de turfvoorziening voor de stad moest worden zeker gesteld.⁶ In Rosmalen kon men zijn wonden likken. Niet dat het veilig werd. In 1574 werd het dorp bijna in brand gestoken door Bossche garnizoenssoldaten; de aanstichter werd in de kraag gevat en op 10 juni opgehangen.⁷ De actie zou misschien niet zijn gepland, als er nog een troepenmacht in Rosmalen had gelegen, zodat zo'n militaire bezetting ook zijn voordelen kan hebben gehad.

3. Geweld

Zoals de meeste steden in de Nederlanden koos Den Bosch in 1576 voor de Staten-Generaal, die de Spanjaarden uit het land wilden verdrijven. Daardoor bleven stad en meierij enige tijd buiten het directe bereik van de oorlogsfurie. In 1579, kort na de val van Maastricht, koos Den Bosch echter voor een verzoening met de koning van Spanje, waardoor de stad tegenpartij werd van de rebellerende provinciën. De Maas zou vervolgens tot aan de wapenstilstanden van 1608 en 1609 weer een frontlinie zijn, de meierij bijna voortdurend strijdtoneel.

's-Hertogenbosch weigerde sinds 1577 een garnizoen binnen de muren te ontvangen,

³. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 50, p. 68.

⁴. R.A. van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch, chronologisch opgemaakt en de voornaamste gebeurtenissen bevattende. (Stadsrekeningen van het jaar 1399-1800)* (2 stukken; 's-Hertogenbosch, 1863-1866) II, 855.

⁵. Van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch*, II, 853, 854, 871, 878.

⁶. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 2829, 23 februari 1572 oude stijl [= 1573] (twee stukken); 24 februari 1572 oude stijl.

⁷. Van Alfen, *Kroniek eener kloosterzuster*, 55.

waarna op het platteland een gordel van buitengarnizoenen werd aangelegd, bedoeld om de stad te verdedigen. De dorpen mochten de kosten dragen en onder vonden de dagelijkse overlast van de soldaten, die door de slechte betaling van soldij altijd armlastig waren en hun nooddrift bij de boeren meer dan bevredigden. Ook Rosmalen kreeg een garnizoen. Het kreeg het klooster Koudewater als sterk huis of fort toegewezen.⁸

De buitengarnizoenen werden gelegerd op kastelen en als die er niet waren op zogeheten edelmans- of sterke huizen. Ontbraken die ook, dan werd soms een fort gebouwd. Ook een klooster kon uitkomst bieden. Evenals een edelmanshuis was een klooster gebouwd van steen, omgracht, alleen toegankelijk door een toegangspoort en misschien zelfs ommuurd. Een klooster was dus een sterk huis. Koudewater had een hoge muur⁹ en moet bovendien tamelijk groot zijn geweest. In 1516 wordt gezegd dat er behalve de arbeiders honderd religieuzen woonden en in 1526 telde men inclusief het lekenpersoneel tachtig bewoners.¹⁰ Ruimte genoeg dus voor een legereenheid van ongeveer honderd man: een compagnie.

Die ruimte is vermoedelijk ontstaan doordat de nonnen en paters om veiligheidsredenen waren vertrokken, niet door gedwongen ontruiming. Onzeker is, wanneer zij vertrokken. Frenken vermoedt, dat zij al in 1572 waren gevlucht¹¹ en de moeilijk controleerbare rector Poelman is stelliger in

deze bewering.¹² Wel bleef er personeel achter onder toezicht van enkele buitenbroeders, wat verklaart dat het klooster nog in november 1573 transportmiddelen ter beschikking stelde om steenkolen naar de stad te brengen.¹³ De bisschop van Den Bosch trok zich in 1577 tijdelijk terug in het klooster, dat toen dus nog functioneerde.¹⁴ In maart 1578 lag er legervolk in Rosmalen¹⁵, maar pas eind 1579 wordt met zoveel woorden gezegd dat er een garnizoen op Koudewater lag.

De bezetting van Koudewater onder commando van kapitein Mathay de Maigret moest worden onderhouden door Rosmalen, Berlicum en Nuland¹⁶, maar maakte zich schuldig aan veel willekeurige uitpersingen. Op 5 november 1579 bijvoorbeeld klaagde de kastelein van Empel, dat in zijn dorp 's nachts elf soldaten drie inwoners hadden aangehouden, mishandeld alsof zij vijanden waren en gevangen gezet op de Annenborch te Rosmalen tot zij een losgeld van 130 gulden zouden betalen. De kastelein protesteerde daartegen bij de magistraat van Den Bosch, die verantwoordelijk was voor het garnizoen in Rosmalen; hij tekende aan, dat de arme inwoners van Empel wegens het doorsteken van de dijken in het water zaten en al genoeg schade hadden geleden.¹⁷

Ook elders misdroegen zich de soldaten van Rosmalen. Voor Den Bosch bestemde karren haver namen zij onrechtmatig in beslag.¹⁸ Te Heeswijk en Berlicum dwongen zij de boeren hun graan naar Koudewater te brengen; in

⁸. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 155, 20, 21 en 24 oktober 1579; 5 november 1579.

⁹. J.C.M. Poelman, *Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis. Geschiedenis van Coudewater* (Z.p.l., 1968) 49.

¹⁰ L.F.W. Adriaenssen, "Een aanslag op de calculerende clerus. De amortisatie van de geestelijke goederen in stad en meierij van 's-Hertogenbosch in 1516", *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, XV (1998) 94, 95, 111.

¹¹. A.M. Frenken, *Het klooster Marienwater, alias Koudewater* (ongepubliceerd manuscript in Bisschoppelijk archief 's-Hertogenbosch, parochiedossier Rosmalen) 19.

¹². Poelman, *Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis*, 101.

¹³. Van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch*, II, 870.

¹⁴. L.P.L. Pirenne, *'s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht. Staatkundige geschiedenis 1576-1579* (Tongerlo, 1959) 91, 92.

¹⁵. Van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch*, II, 940.

¹⁶. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 155, 11 oktober 1579.

¹⁷. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 155, 5 november 1579.

¹⁸. Pirenne, *'s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht*, 251.

Heeswijk wilde men daarom een eigen garnizoen op het kasteel leggen om niet te worden gehinderd door dat van Rosmalen.¹⁹

Wat de garnizoenssoldaten in de omgeving uithaalden, hebben zij zonder twijfel eerst in Rosmalen misdaan. Het garnizoen heeft er niet lang gelegen, wordt in januari 1580 voor het laatst vermeld.²⁰

Uit de gebeurtenissen van 1579 blijkt, dat ook het klooster Annenborch door de soldaten werd gebruikt. De nonnen zeiden echter pas in 1582 naar Den Bosch te zijn uitgeweken.²¹ Beide gegevens zijn niet per se strijdig met elkaar, want ook de norbertijnen van Postel bleven nog in hun klooster wonen, toen daar een afdeling soldaten werd gelegerd.

*Hulpeloze boer tegenover een officier, wiens soldaten een dorp verbranden.
Ets van Rudolph Meyer (Staatliche Grafische Sammlung)*

¹⁹ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 155, 6 en 8 november 1579.

²⁰ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 156, januari 1580.

²¹ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 182, z.d., met apostille van 21 juli 1606.

4. Wanhoop

In 1580 was de situatie in Rosmalen zo nijpend geworden, dat de inwoners op 23 juli een smeekschrift richtten tot de landvoogd. Zij vertelden hem hoe zij enorme schade hadden geleden doordat het oorlogsvolk van hertog Casimirus (sinds juli 1577 in de meierij²²), de Engelsen, de Schotten (sinds februari 1577²³) en de Bourgondiërs (kwamen in september 1579²⁴) daar achtereenvolgens hadden verbleven, "qu'il n'est quasi a dire ny a croire" (wat nauwelijks onder woorden te brengen en te geloven is), en daarna van het krijgsvolk van bevelhebber Haultepenne (kwam eind 1579), dat nog steeds in het dorp was gelegerd. Onvermeld liet men nog dat de soldaten van de markies De Havré in 1576 de dorpskern hadden verbrand (een kroniekschrijver vergiste zich vier jaar, toen hij schreef dat in juli 1572 'monsieur Havrechs' krijgsvolk te Rosmalen en Hintham lag, "die daer seer veel quaet deden met branden ende plonderen vanden huijsman"²⁵). Ondanks al deze kosten werden de boeren van Rosmalen ook nog aangeslagen in de oorlogscontributies, werden zij als nabij gelegen dorp gedwongen mee te werken aan de fortificatiewerken van Den Bosch en moesten zij bovendien meebetalen aan de stedelijke accijnzen op wijn, bier, vlees en brood.²⁶ Door

deze zware lasten was het dorp geruïneerd, "de sorte que tous les manans estans reduitz a l'extreme et du tout deconforté et au bout de toute patience" (zodanig dat alle boeren, extreem verarmd, tot het uiterste ontriefd en aan het einde van elk geduld), geen andere uitweg zagen dan te vertrekken "et recommander leur salut a la guide de dieu et leurs affaires au benefice de nature" (en hun heil aan te bevelen bij god en hun zaken aan de gunsten van de natuur). De smeekbede had tot gevolg dat Oss tijdelijk een deel van de lasten van Rosmalen moest overnemen.²⁷ Bovendien kreeg de legeroverste Haultepenne (in de volksmond Houtepen) opdracht om zijn soldaten in de hand te houden, "que passans audit villaige de Roesmalen en qualité de convoy ilz s'abstiennent doresnavant d'y faire aulcunes foulles, oultrages, oppressions et deguastz et ne molestent les bons subjectz illecq de chose quelconque" (dat zij, als zij het dorp Rosmalen in konvooi passeren, zich voortaan onthouden van elke afpersing, buitensporigheid, onderdrukking en bederf en de goede lieden niet molesteren met wat dan ook).²⁸ Deze vermaning zal weinig hebben uitgehaald, want het was allesbehalve de gewoonte van soldaten om dorpsbewoners met rust te laten. En inderdaad, korte tijd later meldden de inwoners van Rosmalen dat er niets was veranderd en dat de uittocht van de bevolking doorging, wat ook schadelijk was voor de stad Den Bosch, waarvan de burgers steeds minder werden voorzien van boter, melk en andere landbouwproducten.²⁹

²². Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oud-stadsarchief 50, p. 74.

²³. N. Japikse en H.P.H. Rijperman, *Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609* (14 dln.; 's-Gravenhage, 1915-1970) I, 244; vgl. 245.

²⁴. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 2879, no. 11, 22 september 1579.

²⁵. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oud-stadsarchief 50, p. 67. Havrech was Charles Philippe de Croy, markies van Havré.

²⁶. J. Coopmans, "De onderlinge rechtsverhoudingen van 's-Hertogenbosch en het platteland vóór 1629", *Bijdragen tot de geschiedenis*, LVIII (1975) 81, zegt dat deze regeling gold in 1499 tot minstens 1595. In 1596 vroeg 's-Hertogenbosch verlenging van het betreffende octrooi (Gemeentearchief

's-Hertogenbosch, Oud-stadsarchief 172, z.d., met apostilles van 26 juni en 6 juli 1596).

²⁷. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 2888, no. 1, z.d., met apostilles van 27 juli en 2 augustus 1580; no. 7, z.d., met apostille van 19 augustus 1580; no. 8, 20 augustus 1580.

²⁸. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 2888, no. 9, 20 augustus 1580.

²⁹. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 2891, no. 13, z.d., met apostille van 19 november 1580.

5. Vlucht

Zoals uit het vorige bericht blijkt, lag Rosmalen ongunstig (in tijden van vrede gunstig) op een drukke aanvoeroute van Grave naar Den Bosch en vond het goederentransport plaats met bewapende konvooiën. De voortdurende, verwoestende overlast van soldaten van beide partijen en de zware oorlogscontributies, die zowel de opstandelingen als de Spanjaarden oplegden, leidden tot ontvolking van veel meierijse dorpen. Boeren uit Rosmalen kozen voor de veiligheid van Den Bosch, waarheen zij al dan niet met hun vee uitweken. Veel landerijen kwamen braak te liggen, wat verdere ontvolking stimuleerde.

De pachtcontracten van drie boerderijen in Rosmalen, eigendom van het Geefhuis in Den Bosch, kunnen een beeld geven van de desolate situatie waarin de boeren zich tussen 1572 (en vooral 1579) en 1609 bevonden.

De drie hoeven lagen te Heze op de Kruisstraat, bij de kerk en "in den Duijnhal" ofwel "in den Duijn". De laatste staat nog steeds bekend als de *Duinsche Hoef*. De anderen noem ik hierna *Kruisstraathoeve* en *Kerkhoeve*.

In de tabel op pagina 10 t/m 12 wordt een overzicht gegeven van de pachtcontracten in de oorlogsjaren tot tijdens het Twaalfjarig Bestand. Analyse daarvan leert allereerst iets over het boerenbedrijf. De laat (pachter) aanvaardde de hof met half maart, het wei- en hooiland op mei-avond (eind april, als de koeien in de wei gingen), het huis met Pinksteren en het akkerland *te stoppeltijt*, na de winteroogst. Hij betaalde in natura met wat de hoeve voortbracht en in geld voor het recht om zijn vee te weiden (het voorlijf of groesgeld). De korenpacht weerspiegelt de voornaamste gewassen: rogge en boekweit, in mindere mate gerst en haver. Het graan moest de laat jaarlijks met Maria Lichtmis (2 februari) afleveren bij het Geefhuis in Den Bosch. Het voorlijf moest hij betalen met Sint-Maarten in de winter (11 november), want dan was het hooi binnen en waren de weiden voor het vee

gesloten. Rond Bamis (1 oktober) moest hij een zogeheten zende brengen, bestaande uit boter, eieren, kapoenen, kippen en vlas, terwijl rond Pasen de Geefhuismeester een of meer van de beste hamels of schapen uit de kooi mocht kiezen. Soms werden in plaats van schapen varkens geleverd en vaak werd nauwkeurig vastgelegd wat de verhouding moest zijn tussen de meiboter (de beste kwaliteit) en de spurrieboter (als de koeien waren geweid op de roggestoppelen, waar spurrie was gezaaid). Elk jaar moest de laat vijftig eiken en/of vijftig wilgen, populieren of berken planten.

Het eerste teken van crisis toont het pachtcontract van de *Kruisstraathoeve* in 1580: de laat hoefde nog maar zes mud graan te leveren, slechts een derde van de hoeveelheid boter en helemaal geen kapoenen, eieren, hamels of varkens meer.³⁰ De reden van de pachtverlaging lag bij de oorlog. Allereerst moest de boerenbevolking loodzware oorlogsbelastingen betalen, die de bedrijfsresultaten drukten. Aangezien in de pachtcontracten steevast werd bepaald dat de laat alle grondcijzen, morgengeld, dijkgeld, onraad en geuurlijke rechten moest betalen, dus ook de zware oorlogsbelastingen, was een compensatie noodzakelijk. De tweede en belangrijkste reden van de lagere opbrengsten in de landbouw was het gedrag van de soldateska, die de boeren uitvrat en de oogsten van de velden en uit de schuren stal. Menigmaal was er zelfs geen zaaikoren meer.

Ook de *Kerkhoeve* produceerde in de jaren 1580 aanzienlijk minder: in 1582 werd de korenpacht verlaagd van elf naar vijf mud rogge en het voorlijf van 65 naar 15 gulden, terwijl het huren van het bedrijf blijkbaar zo riskant was geworden, dat de laat voor niet meer dan een jaar wilde tekenen.³¹

Van de *Duinsche Hoef* is geen pachtcontract uit de jaren tachtig bewaard gebleven. Hij werd verbrand door soldaten en lag sinds 1579 of

³⁰. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 5 mei 1580.

³¹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. QQ, 5 juni 1582.

Opbrengsten van de drie hoeven te Rosmalen van het Bossche Geefhuis volgens de pachtcontracten.³²

KRUISSTRAATHOEVE				DUINSCHÉ HOEF			
Jaar	Korenpacht	Voorlijf	Zende	Jaar	Korenpacht	Voorlijf	Zende
1560	13 m. rogge	f 80	150 p. boter	1561	8 m. rogge	f 48	20 kw. boter
1569	1 m. gerst		12 kapoenen		1 m. boekweit		6 kapoenen
	1 m. boekweit		200 eieren				6 kippen
	1 m. haver		4 stenen vlas				150 eieren
			2 keurhamels				2 varkens
1576	13 m. rogge	f 85	300 p. boter	1567	8 m. rogge	f 52	20 kw. boter
	1 m. gerst		12 kapoenen		1 m. boekweit		6 kapoenen
	1 m. boekweit		200 eieren				6 kippen
	1 m. haver		4 stenen vlas				150 eieren
			2 varkens				2 varkens
1580	10 m. rogge	f 50	100 p. boter	1573	8 m. rogge	f 64	20 kw. boter
				1575	1 m. boekweit		6 kapoenen
							6 kippen
							150 eieren
							2 varkens
1591	8 m. rogge	f 60	150 p. boter	1576	8 m. rogge	f 60	6 kapoenen
	2 m. boekweit		4 stenen vlas		1 m. boekweit		6 kippen
	1 m. haver		2 keurschappen				150 eieren
1594	6 m. rogge	f 50	150 p. boter				2 varkens
	1 m. gerst		4 stenen vlas				
	4 z. boekweit		2 keurschappen				
	1 m. haver						
1599	7 m. rogge	f 50	50 p. boter	1597	5 m. boekweit	f 36	40 p. boter
	3 m. gerst		4 stenen vlas	1598	4 m. rogge	f 36	40 p. boter
	2 m. boekweit		2 keurhamels		2 m. boekweit		2 keurhamels
	1 m. haver			1600	6 m. rogge	f 36	40 p. boter

³² Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, A, pachtcontracten van de *Kruisstraathoeve*, 1560-1580; B, pachtcontracten van de *Duinsche Hoef*, 1568-1582; QQ, pachtcontracten van de *Kerkhoeve*, 1561-1576. Idem 663, folio 58C e.v., 1591-1616 (*Kruisstraathoeve*), folio 159 e.v., 1593-1616 (*Kerkhoeve*); folio 200verso e.v., 1593-1616 (*Duinsche Hoef*).

KRUISSTRAATHOEVE				DUINSCH E HOEF			
Jaar	Korenpacht	Voorlijf	Zende	Jaar	Korenpacht	Voorlijf	Zende
1603	3 m. rogge	<i>f</i> 25	70 p. boter	1603	2 m. rogge	<i>f</i> 12	
	3 m. gerst		2 stenen vlas		1 m. 4 z. gerst		
	2 m. boekweit		1 keurhamel		1 m. 4 z. boekweit		
1605	5 m. rogge	<i>f</i> 36	100 p. boter	1606	4 m. rogge	<i>f</i> 23	32 p. boter
	3 m. gerst		3 stenen vlas		1 m. gerst		2 keurhamels
	2 m. boekweit		1 keurhamel		1 m. boekweit		
1612	7 m. rogge	<i>f</i> 70	150 p. boter	1608	4 m. rogge	<i>f</i> 31	40 p. boter
	4 m. gerst		460 eieren		1 m. gerst		2 keurhamels
	3 m. boekweit		4 stenen vlas		1 m. boekweit		
			2 keurhamels	1612	5 m. rogge	<i>f</i> 42	50 p. boter
					1 m. gerst		3 keurhamels
					1 m. boekweit		
1616	8 m. rogge	<i>f</i> 80	160 p. boter	1616	6 m. rogge	<i>f</i> 55	50 p. boter
	4 m. gerst		460 eieren		1 m. gerst		3 keurhamels
	3 m. boekweit		4 stenen vlas		1 m. boekweit		

*De Duinsche
Hoeve
Anno 2003*

KERKHOEVE

Jaar	Korenpacht	Voorlijf	Zende				
1568	11 m. rogge 1 m. boekweit 1 m. haver	<i>f</i> 30:15	100 p. boter 200 eieren 6 kapoenen 8 kippen 4 stenen vlas 2 keurschappen	1603	7 m. rogge 1 m. gerst	<i>f</i> 40	75 p. boter 2 stenen vlas 2 keurhamels
1577	11 m. rogge 1 m. haver	<i>f</i> 65	100 p. boter 200 eieren 6 kapoenen 8 kippen 4 stenen vlas 2 keurschappen	1605	8 m. rogge 1 m. gerst 1 m. boekweit	<i>f</i> 60	100 p. boter 4 stenen vlas 2 keurhamels
1582	6 m. rogge 1 m. boekweit	<i>f</i> 15	50 p. boter 200 eieren 6 kapoenen 8 kippen 4 stenen vlas 2 keurschappen	1609	9 m. rogge 1 m. gerst 1 m. boekweit	<i>f</i> 75	115 p. boter 4 stenen vlas 2 keurhamels
				1613	9 m. rogge 1 m. gerst 1 m. boekweit	<i>f</i> 75	115 p. boter 600 eieren 4 stenen vlas 2 keurhamels
				1616	9 m. rogge 2 m. gerst 1 m. boekweit	<i>f</i> 80	125 p. boter 700 eieren 4 stenen vlas 2 keurhamels

Braakperiode

1593	7 m. rogge 1 m. boekweit	<i>f</i> 40	75 p. boter 2 keurhamels
1596	8 m. rogge 2 m. boekweit	<i>f</i> 60	100 p. boter 4 stenen vlas 2 keurschappen
1598	8 m. rogge 2 m. boekweit	<i>f</i> 60	4 stenen vlas 2 keurschappen

kw. = kwart, m. = mud, p. = pond, z. = zester

1580 braak. Er is nog wel geprobeerd het bakhuis te herstellen, waarschijnlijk om als provisorische woning te dienen, maar de hoeve werd verlaten.³³

³³. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 432, rekening Sint-Jansjaar 1579-1580, sub uitgaven voor reparaties. Idem 438, rekening Sint-Jansjaar 1597-1598, sub uitgaven voor reparaties.

In de jaren tachtig kwamen ook de twee andere Geefhuishoeven voor vogelweide te liggen. De Kruisstraathoeve had voordien te kampen gehad met het snelle afsterven van de laten: Gerardt Everaerts rond 1580 en Dirck Janssen van Berlicum drie jaar later. Dirck werd vermoord en het meest aannemelijke is het te denken aan soldaten. Ook zonder deze sterfgevallen vormden de jaren zeventig en tachtig een breuk in de personele bezetting van

de hoeven, die voordien soms eeuwenlang door een enkele familie waren bewerkt geweest.

Veel inwoners vluchtten in deze periode naar Den Bosch³⁴ en lieten hun boerenbedrijven onbebouwd achter. Sommigen bleven vanuit de stad boeren, evenals hun collega's uit Empel. In mei 1588 probeerden drie boeren uit Rosmalen en een Empelse boer, die in den Bosch woonden, hun door soldaten van het fort te Engelen in beslag genomen runderen los te krijgen.³⁵ Dat moet een heikele en enerverende bezigheid zijn geweest, want het garnizoen van Engelen was berucht om zijn willekeurige gedrag tegen de boeren. Bovendien begrepen de Italiaanse soldaten niets van de landlieden: zij burgerden niet in, verstonden de landstaal niet en konden met gemak (en uit winst oogmerk) de plaatselijke bevolking aanzien voor vijanden. Aangezien de commandant hier zwaar voor was bekritiseerd, hebben zijn soldaten vermoedelijk de gestolen beesten teruggegeven. De Italianen dienden de koning van Spanje, maar ook door de bezetting van het fort Crevecoeur, dat in handen van de Republiek was, werd Rosmalen leeggeroofd.³⁶

6. Herademing

De eerste verwilderde Geefhuishoeve te Rosmalen die weer in bedrijf genomen werd, was die aan de Kruisstraat. Pauwels Janss en Vreyns Janss, beiden woonachtig te Sint-Oedenrode, lieten zich eind 1591 contracteren en begonnen meteen het land te breken. In de eerste oogst hoefden zij slechts drie mud boekweit en drie mud haver te leveren, daarna moest hun prestatie worden opgevoerd naar acht mud rogge, twee mud boekweit en een mud haver per jaar. Het bouwhuis zou worden gerepareerd, maar andere bouwsels, zoals

³⁴. Van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch*, II, 1037.

³⁵. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 164, 18 mei 1588.

³⁶. Japikse en Rijperman, *Resolutiën*, VII, 410, 411 (1591).

schuur en schop, "staende dezen turbulenten tyt" nog niet.³⁷ Op 5 mei 1592 betaalde het Geefhuis aan een timmerman voor 163 dagen arbeidsloon 48 gulden 18 stuiver, er werden latten en stro gekocht, de dakdekker werkte 35½ dag ad 5 stuiver, er werd een bakoven gebouwd en nog 10½ dag gemetseld.³⁸

De twee nieuwe latén, die voor zes jaar hadden getekend, hielden het halverwege voor gezien en verlieten tegen de afspraak en gewoonte in het land "bloet ende sonder ennighe schare", wat wil zeggen dat zij niet de helft van de oogst achterlieten. De nieuwe laat, Jan Everts uit Erp, hoefde daarom voor het eerste jaar alleen zomerkoren te leveren: een mud boekweit en een mud haver. Daarna moest hij elk jaar zes mud winterkoren (rogge) leveren, een mud gerst, vier zester boekweit en een mud haver.³⁹

Ook de *Kerkhoeve* had braak gelegen. Het bouwhuis en alle andere opstallen waren afgebrand en daarna was er een gebint met een "afganck" gebouwd.⁴⁰ Dat was een schuur, die volgens het pachtcontract van 1593 voor Pasen zou worden gerepareerd en gedekt, "daarmede die voirscreven laet hem zal moeten behelpen ter tyt ende wijlen toe deze tegenwordighe troublen sullen cesserén".⁴¹ Voor 36 gulden, 6 zester rogge en twee tonnen bier klaarde de timmerman de klus, waarna de dekker voor 9 gulden het dak afwerkte.⁴²

De *Duinsche Hoef* werd pas in 1597 weer in cultuur gebracht. Bij het sluiten van het eerste pachtcontract beloofde het Geefhuis

³⁷. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 15 november 1591. Zie ook Oudstadsarchief 169, 13 november 1593.

³⁸. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 436, rekening Sint-Jansjaar 1591-1592, sub uitgaven voor reparaties.

³⁹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 15 januari 1594.

⁴⁰. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 169, 13 november 1593.

⁴¹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. QQ, 12 januari 1593.

⁴². Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 437, rekening Sint-Jansjaar 1592-1593, sub uitgaven voor reparaties.

voor Pinksteren dat jaar een bouwhuis van vijf gebinten te bouwen.⁴³ In de jaren daarna volgden een varkenshok en een schuur van drie gebinten.⁴⁴ Terzelfdertijd werd het bouwhuis van de *Kerkhoeve* opgebouwd. Een timmerman nam de *Duinsche Hoef* aan voor 125 gulden en twee tonnen bier en de *Kerkhoeve* voor wat meer. De boerderij bij de kerk zou zes gebinten groot worden, de wormen (dakbalken waaraan de spanten werden vastgemaakt) 90 voet lang, de stijlen 17 voet hoog en de kap 21 voet.⁴⁵ Voor beide boerderijen werden 4100 (tweedehands) stenen gekocht van het Annenborchconvent.⁴⁶

Het Geefhuis mag worden beschouwd als pionier bij het recultiveren van verlaten landbouwbedrijven, iets waarvoor deze rijke armeninstelling veel meer investeringsmogelijkheden had dan de arme boeren. Dat betekent niet dat deze instelling voor armenzorg een sociaal beleid voerde jegens zijn laten: zij bleven, hoe zwaar ook getroffen door oorlog en natuur, bij het Geefhuis in het krijt staan voor de niet betaalde pachten. In het eerste decennium van de zeventiende eeuw sloot het Geefhuis contracten met de voormalige laten voor betaling van de achterstallige pachten, die soms al een kwart eeuw oud waren.⁴⁷ Alleen de allerarmsten kregen een korting of

⁴³. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. B, 24 november 1597.

⁴⁴. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 438, rekening Sint-Jansjaar 1598-1599, folio 107verso; rekening Sint-Jansjaar 1599-1600, folio 95verso.

⁴⁵. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 438, rekening Sint-Jansjaar 1597-1598, sub uitgaven voor reparaties.

⁴⁶. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 438, rekening Sint-Jansjaar 1598-1599, folio 105verso.

⁴⁷. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1601-1602, folio 30verso; rekening Sint-Jansjaar 1603-1604, folio 29. Idem 440, rekening Sint-Jansjaar 1604-1605, folio 33verso; rekening Sint-Jansjaar 1606-1607, folio 32; rekening Sint-Jansjaar 1607-1608, folio 31verso.

kwijtschelding. Zo veel mogelijk oorlogsschade werd bij de boer gelegd.

7. Teleurstelling

Dat de strijd wat luwde, leidde tot enig economisch herstel, dat kan worden afgelezen aan de verhoogde pachtleveringen. In 1599 werd Lenart Armdts op de *Kruisstraathoeve* geplaatst voor een korenpacht van zeven mud rogge, drie mud gerst, twee mud boekweit en een mud haver⁴⁸, sinds 1600 moest de laat van de *Duinsche Hoef* zes in plaats van vier mud rogge leveren⁴⁹ en op de *Kerkhoeve* steeg de korenpacht van zeven mud rogge en een mud boekweit tot acht en twee mud.⁵⁰ In 1603 kelderden echter de pacht prijzen opnieuw: in de Kruisstraat van zeven naar drie mud rogge, in de *Duinholm* van zes naar twee mud rogge en, in mindere mate, bij de kerk van acht naar zeven mud.⁵¹

Er waren voor de nieuwe depressie verschillende redenen, waarvan de belangrijkste het doorsteken van de Maasdijk bij Lithoijen en het toedammen van de Dieze bij Crevecoeur waren. Dat had tot hoge waterstanden geleid, waardoor het broekland (de hooi- en weilanden) niet kon worden gebruikt en 's zomers ook delen van de akkerlanden twee- of driemaal waren overstromd. Ook in het contract met de laat worden de overstromingen genoemd als reden voor de lage pacht, terwijl daarnaast wordt gerefereerd aan "tgroet geven dwelck die van Roesmalen moeten geven aen allen canten"⁵², dus de zware oorlogsbelastingen. Want het leven in oorlogstijd was peperduur: het

⁴⁸. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 20 december 1599.

⁴⁹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. B, 24 november 1597.

⁵⁰. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. QQ, 12 januari 1593.

⁵¹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 5 maart 1603; no. B, 19 februari 1603; no. QQ, 26 februari 1603.

⁵². Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. A, 29 december 1605.

Geefhuis huurde bijvoorbeeld in de oogsttijd van 1599 een soldaat, die achttien dagen lang het binnenhalen van het koren bewaakte en het graantransport naar Den Bosch konvooeerde⁵³; dat was nodig, omdat de soldaten klaarstonden met "faulx, serpettes et fleaulx" (sikkels, messen en dorsvlegels) om persoonlijk en ten eigen bate de oogst binnen te halen. Om zulks te voorkomen werd bovendien een afdeling van vijftieng licht ruiters gedetacheerd in de kerken van Rosmalen, Berlicum, Nuland en Geffen⁵⁴, wat weer extra onderhoudskosten voor de boeren betekende. Dat was niet alles, want in 1600 eisten de muiters van Weert de levering van hooi en haver voor drie paarden op straffe van het gewapenderhand komen invorderen.⁵⁵ En in 1602 schreef de graaf van Hohenlohe, bevelhebber van de opstandige staten, dat onlangs de pastoors van Rosmalen en Berlicum weliswaar door zijn soldaten waren meegevoerd, maar goed waren behandeld en voorwaardelijk vrijgelaten⁵⁶; voorwaardelijk betekent, dat de parochianen een flink bedrag voor het rantsoen van hun herder hadden moeten neertellen.

De overstromingen in het begin van de zeventiende eeuw waren een gevolg van het verlies van de schansen van Sint-Andries en Crevecoeur in 1600 en de belegeringen van Den Bosch in 1601 en 1603, maar waren beslist niet nieuw. In 1582 bijvoorbeeld was Rosmalen door het hoge water per schuit bereikbaar.⁵⁷ Vier jaar later was de schans te Gewande veroverd door de opstandelingen, die de sluis hadden gesloten, waardoor het land onder water kwam te staan. Daardoor konden de boeren van Oss, Geffen, Nuland, Rosmalen,

⁵³. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1599-1600, folio 84.

⁵⁴. Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 3034, z.d. (1599).

⁵⁵. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 176, 30 augustus 1600.

⁵⁶. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 178, 24 december 1602.

⁵⁷. Van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's Hertogenbosch*, II, 1024.

Berghem, Heesch en Nistelrode hun beesten niet meer weiden.⁵⁸ En in 1595 moesten de boeren van Rosmalen meebetelen aan het herstel van de Maasdijken in Kessel.⁵⁹

Bij de *Duinsche Hoef* was de situatie schrijnender dan de andere Geefhuishoeven. In plaats van het nieuwe bouwhuis van vijf gebinten uit 1597 werd er in 1601 een nieuw van vier gebinten geplaatst, waaraan enkele jaren later een varkenskooi werd gevoegd ('in plaats van een zolder en een trap').⁶⁰ Het huis uit 1597 was blijkbaar weer verwoest, maar ook dat van 1601 hield maar kort stand, want in 1603 moest de laat genoegen nemen met "een boij omme daerinne te woenen ende sijne beesten te stellen". Deze booi (huisje) annex stal moest hij zelf bij het schuurtje bouwen. De pacht was daarom laag, ook omdat de hoeve aan het einde van het dorp lag en geen naburen had⁶¹, zodat hij dagelijks aan 'vijanden en andere knevelaars' was blootgesteld.⁶²

De nieuwe laat hield het overigens maar drie jaar op de hoeve uit, zijn opvolger even lang en diens opvolger wilde het pachtcontract op de valreep niet eens ondertekenen.

Het Bossche Geefhuis bezat nog een vierde boerderij in Rosmalen: de *Boonhof* in de Heinis, bij het Heilige-Geestwiel (een van de Rosmalense viswaters van het Geefhuis). Het was een hoevke (een klein bedrijf), dat uit maximaal tien morgen hooi- en weiland bestond. Pas van sinds 1598 zijn er pachtcontracten bewaard gebleven: jaarlijks

⁵⁸. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 162, 10 juni 1586.

⁵⁹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 171, 12 juli 1595.

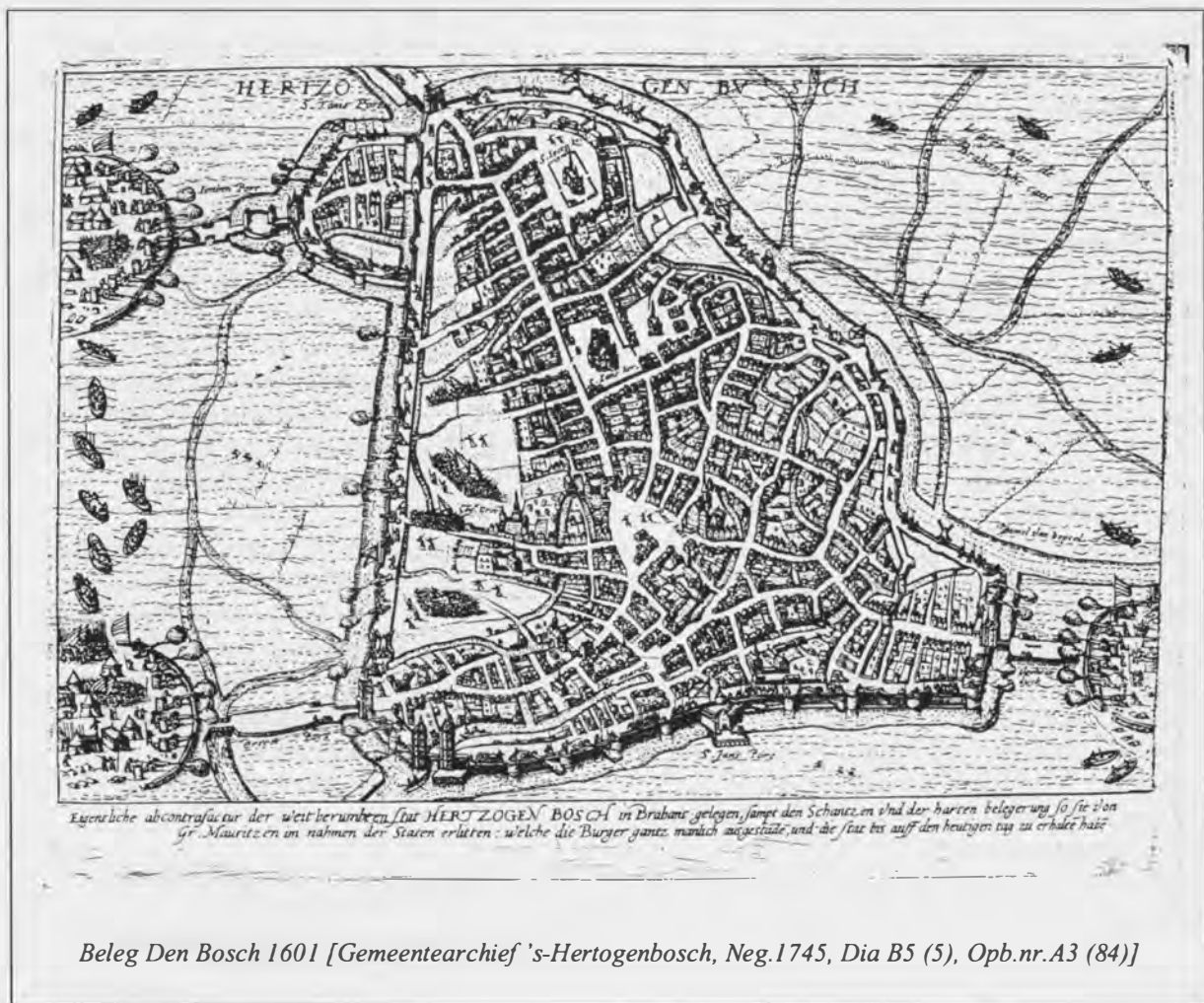
⁶⁰. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1601-1602, folio 104verso.

⁶¹. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, no. B, 19 februari 1603.

⁶². Dit werd in 1593 gezegd over de ongecultiveerd liggende Geefhuishoeve, gestaan in een uithoek op Hommelheze onder Dinther (Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 169, 13 november 1593).

42 gulden in 1598, 38 gulden in 1603, 46 gulden in 1605, 80 gulden in 1609 en 100 gulden in 1614-1619.⁶³ In 1598 lag een deel van het land al 15 of 16 jaar braak en de gebouwen waren verwoest. Het Geefhuis zou dat jaar voor Allerheiligen een huis van drie gebinten bouwen. Ter compensatie van deze nadelen hoefde de laat het eerste jaar slechts 27 gulden te betalen.

In 1599 was het land onbruikbaar, doordat de hele zomer een leger had gelegen aan de Maaskant en het beloofde bouwhuis werd uitgesteld. Daarom kreeg de laat korting.⁶⁴ De pachtverlaging van eind 1603 had meerdere redenen, waarvan de overstromingen, de belegeringen van Den Bosch de voornaamste waren. Bovendien was de nieuw gebouwde boerenhoeve (1599-1600⁶⁵) tijdens het beleg

⁶³ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 663, folio 219 e.v.

⁶⁴ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1600-1601, folio 30verso.

⁶⁵ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1599-1600, folio 95verso.

van Den Bosch in november 1601 door soldaten afgebroken.⁶⁶ De boei die er voor in de plaats werd gezet, werd tijdens het tweede beleg, in 1603, gesloopt. Er moest weer een nieuwe worden gebouwd en de laat werd verplicht daaraan mee te werken en betalen. De boei werd voorzien van een raam met glas, een keldertje en een schouw of schoorsteen.⁶⁷ Na 1605 werd in Erp een oude schuur van twee gebinten gekocht die naar de Boonhof werd verplaatst⁶⁸, pas na 1609 verrees er een echt bouwhuis (vier gebinten groot) en na 1614 volgde een bakhuis. Het herstel was langzaam.

8. Hoop

Naast de wederopbouw van de boerenbedrijven was het herstel van het birgittijnse kloosterleven een tweede symptoom van terugkerende rust en veiligheid. De zusters woonden in 1592 nog in Den Bosch.⁶⁹ In 1596 vroeg de abdis aan de Bossche magistraat om een lage bieraccijns. Zij voerde aan dat de zusters door de oorlog de abdij hadden verlaten en zich in de stad hadden gevestigd, "armelycken levende van haren zeer soberen innecommen." Zij brouwen slechts scherp bier, waarin zij per ton een halve zester gerst verwerkten, terwijl in het handelsbier twee tot drie zesters per ton werd verbrouwen. Toch moesten zij voor hun slappe gerstenat evenveel

⁶⁶ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1603-1604, folio 29.

⁶⁷ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 439, rekening Sint-Jansjaar 1602-1603, folio 107verso; rekening Sint-Jansjaar 1603-1604, foliozijden 29 en 93verso. Idem 40, rekening Sint-Jansjaar 1604-1605, folio 33verso.

⁶⁸ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 440, rekening Sint-Jansjaar 1605-1606, folio 108.

⁶⁹ Frenken, *Het klooster Marienwater*, 20. Vgl. L. van de Meerendonk, *Tussen reformatie en contrareformatie. Geest en levenswijze van de clerus in stad en meierij van 's-Hertogenbosch en zijn verhouding tot de samenleving tussen ± 1520 en ± 1570* (Tilburg, 1967) 140.

belasting betalen als werd geheven voor zwaar bier.⁷⁰

Een deel van de zusters, "suo ruri valde destructo" (wier landhuis zwaar is geruïneerd), woonde in 1601 nog in Den Bosch.⁷¹ Een jaar later woonde meester Jacob van Berchem, kwartierschout van Maasland, op Koudewater.⁷² Omdat hij een *war lord* was, die voorheen op de kastelen van Megen en Hemert en op de schans te Gewande gestationeerd was geweest, kan het een aanwijzing zijn dat het kloosterslot nog als vesting werd gebruikt, maar, zoals hiervoor is gezegd, werd na 1580 het gebouw niet meer in een militaire hoedanigheid vermeld. Ten laatste in 1609 had het klooster zijn oude functie weer terug. In dat jaar protesteerde de abdis bij de overheid in Brussel er tegen, dat de aartshertogen Albert en Isabella op kosten van het klooster een plaats hadden gereserveerd voor de weduwe van don Francisco Carillo — blijkbaar een Spaanse militair —, die daar vier maanden had gewoond; volgens moeder-overste sloot het door de hertog van Bourgondië verleende privilege dergelijke plaatsingen in "pain et provande" uit.⁷³

De augustinessen van Annenborch bleven in Den Bosch wonen, waar zij in 1606 vroegen om een belastingverlaging voor het bier dat zij brouwen.⁷⁴

Gedurende de rustperiode van de wapenstilstand normaliseerde het leven, trok de economie aan en verbeterden de boeren-

⁷⁰ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 178, z.d., met apostille van 10 januari 1596.

⁷¹ J.D.M. Cornelissen, "'Relationes Status' van het bisdom 's-Hertogenbosch in de eerste helft der zeventiende eeuw", *Bossche Bijdragen*, IX (1928-1929) 146, 147.

⁷² Japikse en Rijperman, *Resolutiën*, XII, 83.

⁷³ Rijksarchief in Noord-Brabant, Collectie Cuypers van Velthoven 3172, no. 18, augustus 1609 of kort daarna.

⁷⁴ Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Oudstadsarchief 182, z.d., met apostille van 21 juli 1606.

bedrijfsresultaten. Na de bestandsbeëindiging in 1621 werden de vijandelijkheden echter terstond hervat en volgden decennia van nieuw boerenverdriet.

9. Boerenverdriet gemeten

Was het lot van de Geefhuishoeven representatief voor heel Rosmalen en was Rosmalen representatief voor de hele meierij van Den Bosch? Afgaande op het lot van de meierijse hoeven van het Geefhuis was Rosmalen duidelijk het zwaarst getroffen. Ook elders verbrandden veel boerenhoeven, maar meestal ging daar de landbouw door en desnoods werden de percelen apart verpacht. Dat Rosmalen wel erg dicht bij een oorlogsbrandhaard (Den Bosch) lag, heeft de landbouweconomie sterk geschaad. Het was een komen en gaan van legereenheden.

De vraag of de Geefhuishoeven zwaarder werden getroffen dan de overige boerderijen kan alleen worden beantwoord na minutieus onderzoek. Omdat de hoeven van kapitaal-krachtige instellingen en personen meestal groter waren dan de gemiddelde keuter-bedrijven, was weliswaar het uitplunderen van zo'n bedrijf lucratiever, maar gewoonlijk discrimineerde de hongerige en op buit beluste soldaat niet. Wel was tijdens de herstelperiode de laat in het voordeel boven de (kleine) zelfstandige boer, want de eigenaar bekostigde (een deel van) de reparaties of nieuwbouw en gaf aan de laat de economische ruimte om een nieuwe start te maken.

Ook om tot een schadevergelijking binnen de regio te komen moet nog veel onderzoek worden gedaan. Zeker is dat de afstand tot een vesting als Den Bosch, Helmond of Eindhoven, maar ook tot een kleiner fort als in Empel of Nuland, evenredig was aan de veiligheid voor de boeren: hoe verder weg, hoe beter. Aan de andere kant namen soldaten herhaaldelijk de moeite om helemaal uit Heusden, Breda, Grave, Hoogstraten, Herentals of Diest aan deze contreien een verwoestend bezoek te komen brengen.

Een tweede nadelige factor vormde het water. De dorpen aan de Maas waren kwetsbaar voor de militaire inundaties en ook Rosmalen, voor een belangrijk deel een polder, kreeg daarvan zijn deel. Hoe het in Empel en Maren ging, kan aan enkele Rosmalense pachtcontracten worden afgelezen. Toen in 1613 de laat van de *Kerkhoeve* de pacht verlengde, werd daarvan een perceel van twee morgen land te Gewande onder Empel uitgesloten. In voorgaande jaren was dit land per abuis in de pacht begrepen geweest, maar de laat had er wegens het doorsteken van de dijken en de overige oorlogshandelingen geen profijt van gehad — behalve de laatste jaren (of een jaar). In 1613 bood hij 2 mud gerst voor het land, maar het Geefhuis wimpelde dit aanbod af.⁷⁵ In Empel hadden tientallen jaren weinig of geen mensen gewoond.

De laat van de *Duinsche Hoef* overkwam iets vergelijkbaars. Nadat dertig of veertig jaar lang een weiland van drie morgen te Maren ongebruikt had gelegen, hooide hij het in de zomer van 1615 voor het eerst. Terstond ontkoppelde het Geefhuis dit profijtelijke land van de hoeve en werd de laat gecompenseerd met een weide van anderhalve morgen te Rosmalen aan het Heeseinde in de Vliert, naast de koeweide van de hoeve.⁷⁶

Resumerend kan worden gezegd dat Rosmalen door de nabijheid van Den Bosch en de Maas relatief zwaar is getroffen, maar niet zoals Empel en andere Maasdorpen totaal ontvolkte.

Leo Adriaenssen

⁷⁵. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 662, folio 162, 11 april 1613.

⁷⁶. Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Geefhuis 663, folio 205verso, 15 januari 1616.

AD DE WIT

ROSMALENAAR VAN HET JAAR 2002

Op zoek naar "De Rusmolle van 't joar"

Jaarlijks is een werkgroep van de Heemkundekring Rosmalen op zoek naar die unieke Rosmalenaar en tot nu toe hadden de leden van die groep zich bijzonder goed van hun taak gekweten. Was er vorig jaar al meer openheid gekomen wat betreft de bekendmaking, dit jaar wilde men het gezichtsveld verbreden. Er werd, met instemming van het bestuur, door Henk de Werd, voorzitter van genoemde werkgroep, een oproep geplaatst. De inwoners van Rosmalen konden meedenken en in hun ogen geschikte kandidaten voordragen. Die oproep werd een succes. Er werden diverse prominenten naar voren geschoven, waarvan enkelen zelfs meerdere malen. De werkgroep had dus keus genoeg en ging o.l.v. Henk de Werd aan de slag.

Naar aanleiding van alle verkregen info werd er gediscussieerd, gewikt en gewogen en zeker niet over een nacht ijs gegaan. Uiteindelijk werd tot stemming overgegaan en werd Ad de Wit met een meerderheid van stemmen gekozen. Unaniem ging de werkgroep vervolgens akkoord met de voordracht van Ad de Wit aan het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen, dat zich volledig kon vinden in het voorstel, deze bekrachtigde onder dankzegging voor het goede werk van de werkgroep.

Tijdens de feestelijke nieuwjaarsreceptie van zondag 5 januari in de feestzaal van café "D'n Beer" met zijn prachtige Rosmalense muurschilderingen stond Dorry Derhaag, voorzitter van onze Heemkundekring, allereerst even stil bij de hoogtepunten van het jaar 2002 voor onze Heemkundekring: De vernieuwde Rosmalla, de tentoonstelling in het kader van monumentendag in "De Omslag", een kleinere tentoonstelling op Maria-oord tijdens de Rosmalen-week aldaar, de vorderingen met betrekking tot het heemhuis, enz. Echt spannend werd het toen zij de "Rusmolle van 't joar 2002" bekend maakte: Ad de Wit. Er volgde een luid en instemmend applaus toen Ad de Wit, die tot op het laatste moment onwetend was van deze uitverkiezing, de zaal binnen kwam.

Dorry Derhaag-Doomernik spreekt Ad de Wit namens het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen toe met een hartelijk woord

Toespraak van Driek van Grette

Het woord werd gegeven aan Driek van Grette, die de uitverkorene, die overigens door zijn familie heimelijk naar “D’n Beer” gelokt was, in het sappige Rosmalense dialect toesprak:

“Ieder joar overnet lit ‘r unne zwoare druk op de skouwers van de leej van de werkgroep van ons Heemkundekring. Steeds mar wir moete hullie op zuuk nor de Rusmollese van ‘t joar.

Dees joar woa’t nie krek lukke zo es hullie dè alt gewend ware. Umdurum stelde de mister van d’n bèkker veur um ‘s wè wijer te goan kèke es hullie neus lang waar. “Loat de minse ùit Rusmolle zèlf mar ‘s meedenke”, zin ie. Nou, dè viel in heel goei èrd. De mister zu ‘n oproep ploatse in de Rusmolle weekbloaj, d’n Bossche krant van Marianne Nuijten en op de Rusmollese kabelkrant, mar....., zin ie d’r bè, “allinnig mar es ‘t bestuur ‘t goed vènt, want hullie zen p’r slot van rekening d’n baas, wanne!” Goed, diejen oproep is d’r gekomme en die hi hil wè brief en tillefoontjes tewegg gebrocht. Dr ware v’rskillende minse bè, die zèlfs meerdere kirres nor vurre wiere geskove. Ad de Wit waar d’r doar ok inne af. Mi al die brief en inf’rmatie in de haand is de werkgroep oan de slag gegoan. ‘n Hil klus, want ze han ‘t eigelijk ammel moete worre. Stuk vur stuk ware ‘t minse, woar wellie in Rusmolle heel zuinig op moete zen. Ammel minse, die goud wèrd zen, die d’r been onder d’r kont ùitlope vur Rusmolle, vur Rusmollese minse of v’reniginge vur de Rusmollese p’rochies en nuum mar ammel op. Mar... ‘t kan d’r mar inne zen en dus moes d’r hil wè gewikt en gewoge worre. Noa veul vève en zesse, plusse en minne, wier beslote um te stemme. Ad de Wit kwaamp es winnaar ùit de bus en heel terèchte, want wè deze mins ammel duu vur onzen ouwe Lambèrtus, vur v’reniginge en nie te v’rgete vur z’n èigeste wèfke, dè is host mi gin pèn te beskrève. Toch doe ik ‘n poging, want gellie het ‘r n’tuurlijk rècht op um te wete wurrum wellie Ad de Wit ùitgekoze hen tot Rusmollese van ‘t joar 2002.

Ad de Wit is heel actief vur de p’rochie van d’n hèllige Lambèrtus. Hij v’rzùrgt doar al ‘t drukwèrk vur misbuukskes en hullie p’rochiebloajke. Ja en dè zen dinger die steeds wir trugkomme en... die op tèt kloar moete zen. (Wellie van de Heemkundekring, die zèlf ok ‘n blad ùitgeve, wete hoeveul tèt doar in gu steke. Martien Veekens wit doar alles af en kan d’r over meeproute.) Es t’r iemes dood gu in d’n Lambèrtus dan kreg dieje mins of die vrommes ‘n mooi krùiske mi zenne of heure naam d’r op in onze Lambèrtus, zeg mar in onze Rusmollese St. Jan, es herinnering en dè ‘n joar lang. Ad de Wit zùrgt d’rvur dè dè ammel in orde kùmt. ‘n Heel precies wèrk, want d’r meuge n’tuurlijk gin foute inzitte. Tegelijk is ie in d’n Lambèrtus nog lid van twee kore: ‘t Hirrekoor en ‘t gelegendighèdskoor. Van dè hirrekoor is ie al 28 joar lid, 25 joar sikk’rtaris en 17 joar archivaris. Goat ‘r mar oanstoan. Tussendeur knipt ie ok nog de hegge bè de kerk en snoeit ie de beum doar ok nog ok nog ook. Es es de kerk smerrig is, is ie nie te luij um mee oan te vatte en te poetse. In dees opzichte kreg ie ‘t nou ifkes wè mèkkelijker, want ge wit dè d’n Lambèrtus vur enkele moand dicht gu um geskilderd te worre. Is dè kloar, dan zal Ad wèl wir moet komme opdrave vur de skoonmaak. Ik hoef ùllie nie ùit te legge, dè p’stoor Skepers merakels blèij is mi zo’ne p’rochiaan. Ad is zenne steun en toeverloot, woar ie alt wèl ‘n beroep op kan doen.

Ad de Wit is ok unne mins die kloar stu vur ‘n aander. Hij gu doar zèlfs vur langs de durre. Minse die dè ok doen wete, dè dè niet alt eve gezellig is. Toch makt Atte dè niks: Hij is al 17 joar coll’ctant vur de kankerbestrijding en is ie al ‘n joar of tien lid van ‘t comm’tèe dè doar over gu. Vur de hartstichting gu Ad al 25 joar lang mi de bus rond en veul joare is ie doar ok al wir lid af. Krek ‘tzèlfde kan gezeet worre vur ‘t Rheumafonds en vur de gehandicapte minse. Pètje af of zo es ze op z’n Frans zegge: Chapeau!

Es ze vur de bewaking van onze skonne Rusmollese kèrststal op d'n Driesprong minse te kort hebbe meuge ze ok alt wir 'n beroep doen op Ad de Wit. En dan ben ik d'r nog nie. Ok thaus is Ad de Wit 'n gouw troef. Sens z'n wêfke dè nie mer kan duut ie thaus host 't olling haushouwe. Han in dè opzichte de maanskèrels van vruuger twee linkse haand, Ad is olling geïmmancipeerd. Hij kôôkt, waast, strèkt, poetst en gu mi de stofzuiger rond of 't niks is.

Ad, toen ze bè de Heemkundelkring dees glijk op 'n rèjke han gezet, waar de keus nie mer zo heel moeilijk. Ik vèn, dè hullie de juiste mins gekoze hen vur de skonne titel van "Rusmollese van 't joar 2002". Gè komt in de eregallerèj van prominente Rusmollese minse es Frans Hoed, Harry Coppens, Harry van Zuijlen, Toos van M'rienus de Jong, Theo Rasenberg, Ingrid Thelissen, Jacqueline Schippers, Dien Raaijmakers, Diny Pennings en Henk Langens. Wellie hope, Ad, dè gè nog lang, heel lang, same mi oew wêfke meut geniete van dees Rusmollese onderskèijing.

Een ding mis ik eigenlijk nog, Ad. Gè bent nog gin lid van ons Heemkundekring. Denkt 'r mar 's overnoa, want de Heemkundekring dè is Rusmolle op z'n best!"

Mi de krommen èrm

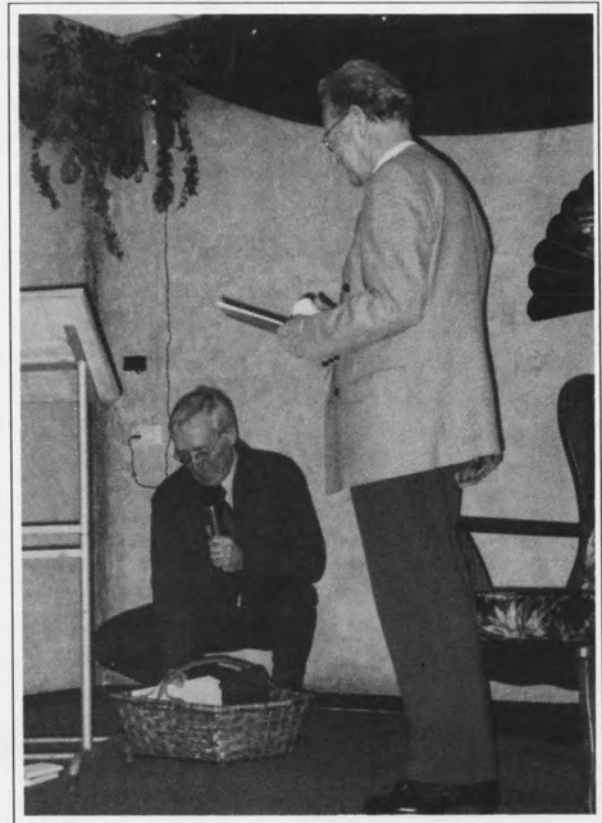
Natuurlijk werd Ad de Wit door Driek van Grette ook gefeliciteerd. Hij deed dat namens de werkgroep, die voltallig in de zaal aanwezig was. Driek van Grette kwam niet met lege handen. Hij kwam, zoals hij 't zelf uitdrukte "mi de krommen èrm", waaraan een fraaie rieten mand hing. Onder de ouderwetse blauwgeruite handdoek bracht Driek enkele passende cadeautjes mee: Een fraaie oorkonde als herinnering, een mooi boekwerkje, eigenhandig door de Heemkundekring Rosmalen gemaakt, over de voorafgaande "Rusmollesen van 't joar", een kaars van de gedachteniskapel, een heerlijke taart met het

opschrift "Rusmollese van 't joar 2002. Proficiat" en enkele flesjes Hinthams bier.

Edelsmid en juwelier Hans van Gerwen uit de Torenstraat bood gratis een eigenhandig ontworpen lepel aan met het Maaslands / Rosmalens vierblad. Deze lepel is inmiddels in zijn assortiment opgenomen.

Namens de Heemkundekring feliciteerde Dorry Derhaag de nieuwe Rosmalenaar van het jaar. Zij overhandigde de echtgenote van Ad een prachtig boeket bloemen. Een grote schare heemkundigen maakte van de gelegenheid gebruik om Ad de Wit te feliciteren met zijn nieuwe titel. De Heemkundekring Rosmalen kan opnieuw terugzien op een zeer geslaagde nieuwjaarsreceptie.

Henk de Werd

Henk de Werd komt met "d'n krommen èrm"

KWARTIERSTATEN VAN GETOGEN ROSMALENAREN

-11 -

PRECIES 200 JAAR GELEDEN KWAM ER EEN REGELING VOOR ONZE VOORNAAMGEVING

Tot 1 januari 1970 (*Boek I van het Nieuw Burgerlijk Wetboek*) gold als fundament van onze regeling van voornaamgeving de Franse wet van II Germinal an XI (1 april 1803), de 'loi relative aux prénoms et changement de noms', een regeling die door en tijdens de Franse overheersing in ons land van toepassing werd verklaard. Deze wet hield de bepaling in, dat slechts die voornamen gebruikt mochten worden, welke voorkwamen in de verschillende kalenders (kennelijk zijn hier bedoeld de namen van de heiligen van de Rooms-Katholieke Kerk), benevens die van bekende personen uit de oude geschiedenis (met name die uit de oude Griekse en Romeinse geschiedenis). De nauwgezette toepassing ervan maakte het onmogelijk om sommige vanouds in onze streken bekende voornamen te gebruiken.⁷⁷

Martien Veekens (W.O.G.H.)

Oorkonde voor *Ad de Wit*,
de "Rusmollese van 't joar 2002".

⁷⁷ Naar: R.F. Vulsma, 'Burgerlijke stand en bevolkingsregister', CBG-reeks nr.10 (Den Haag, 2002), pagina 15.

<p>16. Cornelis de Wit</p> <p>* Uden, 10-04-1812 + 's-H.bosch, 04-09-1849 zoon van Theodorus de Wit / Wilhelmina Verstegen</p> <p>x Rosmalen, 30-04-1837</p>	<p>18. Antonij Van Mil</p> <p>* Nuland, 03-03-1802 + Schiedam, 04-10-1853 zoon van Jacob Van Mil / Maria Gooijers</p> <p>x Rosmalen, 08-05-1825</p>	<p>20. Joannes P. Van Meurs</p> <p>* Heesch, 23-08-1793 + Nuland, 17-12-1828 zoon van Petrus Van Meurs / Johanna de Laat</p> <p>x Rosmalen, 28-11-1818</p>	<p>22. Antonie Langens</p> <p>* Geffen, 05-07-1769 + Geffen, 26-02-1849 zoon van Cornelius Langens / Henrica van Niftrik</p> <p>x Oss, 09-05-1829</p>	<p>24. Johannes Wijgergangs</p> <p>* Berlicum, 04-02-1805 + Berlicum, 06-04-1859 zoon van Henricus Wijgergangs / Maria van Langenhuijsen</p> <p>x Berlicum, 29-05-1829</p>	<p>26. Adriaan Smulders</p> <p>* Berlicum, 27-10-1812 + Berlicum, 30-07-1885 zoon van Peter Smulders / Antonetta vd Veerdonk</p> <p>x Den Dungen, 23-06-1833</p>	<p>28. Martinus van Doorn</p> <p>* Berlicum, 28-04-1788 + Berlicum, 07-06-1870 zoon van Lambertus van Doorn / Maria Rombout</p> <p>x Berlicum, 20-05-1814</p>	<p>30. Wilhelmus Pennings</p> <p>* Berlicum, 27-04-1786 + Berlicum, 29-05-1855 zoon van Johannis Pennings / Catharina van Langenhuisen</p> <p>x Berlicum, 20-06-1816</p>
<p>17. Catharina v.d. Graaf</p> <p>* Rosmalen, 18-12-1813 + Rosmalen, 22-12-1863 dochter van Wijnand v.d. Graaf / Nicolasina Claassens</p>	<p>19. Johanna Spierings</p> <p>* Rosmalen, 07-12-1802 + Nuland, 24-01-1870 dochter van Philip Spierings / Johanna Heesakkers</p>	<p>21. Hendrina Glaudemans</p> <p>* Nuland, 24-03-1795 + Nuland, 13-01-1868 dochter van Francisc Glaudemans / Maria v.d. Weijgert</p>	<p>23. Anna van Kreij</p> <p>* Geffen, 18-08-1796 + Geffen, 28-11-1855 dochter van Gerardus van Kreij / Gertrudis Schuurmans</p>	<p>25. Henrica Spierings</p> <p>* Berlicum, 07-07-1808 + Berlicum, 13-01-1835 dochter van Pieter Spierings / Anna Maria van Grinsven</p>	<p>27. Henrica Pijnappels</p> <p>* Den Dungen, 27-09-1811 + Berlicum, 15-04-1890 dochter van Bartel Pijnappels / Henrica Schakenraad</p>	<p>29. Maria Joh. Verhoeven</p> <p>* Berlicum, 14-09-1787 + Berlicum, 30-12-1863 dochter van Piet Klaas Verhoeven / Maria Voets</p>	<p>31. Johanna M. vd Akker</p> <p>* Berlicum, 17-04-1794 + Berlicum, 06-05-1868 dochter van Antonij vd Akker / Geertuida van Deursen</p>
<p>8. Theodorus de Wit</p> <p>* Rosmalen, 12-06-1839 + Nuland, 01-04-1921</p> <p>x Nuland</p>	<p>9. Johanna Van Mil</p> <p>* Nuland, 29-10-1843 + Nuland, 10-06-1930</p> <p>14-04-1864</p>	<p>10. Martinus Van Meurs</p> <p>* Nuland, 23-02-1824 + Nuland, 01-01-1890</p> <p>x Geffen</p>	<p>11. Geertruij Langens</p> <p>* Geffen, 30-01-1832 + Rosmalen, 13-12-1903</p> <p>28-05-1859</p>	<p>12. Gulhelmus Wijgergangs</p> <p>* Berlicum, 13-01-1835 + Berlicum, 05-11-1913</p> <p>x Berlicum</p>	<p>13. Antonetta Smulders</p> <p>* Den Dungen, 22-11-1837 + Berlicum, 16-01-1900</p> <p>18-05-1860</p>	<p>14. Lambertus van Doorn</p> <p>* Rosmalen, 23-02-1821 + Berlicum, 05-01-1905</p> <p>x Berlicum</p>	<p>15. Adriana Pennings</p> <p>* Berlicum, 15-11-1825 + Berlicum, 09-04-1879</p> <p>18-05-1848</p>
<p>4. Cornelis de Wit</p> <p>* Nuland, 11 februari 1865 + Nuland, 26 mei 1953</p> <p>x Nuland</p>	<p>5. Anna Maria van Meurs</p> <p>* Nuland, 31 maart 1866 + Nuland, 28 juni 1950</p> <p>24 februari 1892</p>		<p>6. Adrianus Wijgergangs</p> <p>* Berlicum, 13 november 1867 + Berlicum, 18 november 1944</p> <p>Berlicum</p>		<p>7. Maria van Doorn</p> <p>* Berlicum, 10 mei 1865 + Nuland, 14 maart 1953</p> <p>20 april 1899</p>		
<p>2. Adrianus de Wit</p> <p>* Rosmalen, 28 oktober 1897 + Rosmalen, 15 november 1969</p> <p>x Berlicum</p>			<p>3. Adriana Cornelia Wijgergangs</p> <p>* Berlicum, 2 mei 1902 + Rosmalen, 26 februari 1976</p> <p>12 mei 1931</p>				
<p>1. Adrianus Marinus (Adriaan) de Wit</p> <p>* Rosmalen, 15 februari 1934 (A 36)</p> <p>Rosmalenaar van het Jaar 2002</p>							

Martien Veekens m.m.v. Henk Langens / WOGH / februari 2003

EEN MATIG GEVOEL VAN TROTS IS MIJ NIET VREEMD

“Een matig gevoel van trots is mij niet vreemd”, zei Jan Molenaar oud-burgemeester van Rosmalen enige tijd geleden tegen Jacques Westerlaken en Jan Hoofs in een gesprek bij hem thuis.

“Omdat het lyceum in Alkmaar het eerste instituut werd voor verder onderwijs boven het Noordzeekanaal, ben ik nog een extra jaartje naar de lagere school gegaan. Eerst toelatingsexamen, daarna zes jaar gymnasium, in 1932 deed ik eindexamen. Ja, en hoe nu verder, want de tijd was economisch erg slecht. Mijn vader was zakenman en maakte de ups en downs van heel dichtbij mee. Hij zei tegen mij: "Jongen, je moet eens goed luisteren, je bent een van mijn vijf kinderen, je hebt nu je opleiding, maar universitaire studie kan ik niet betalen. Het beste is dat je een baantje gaat zoeken".

Van Uitgeest tot Wervershoof

Omdat er een vacature kwam op het gemeentehuis in mijn geboorteplaats Uitgeest, heb ik hier in 1933 gesolliciteerd. En wat denk je, ik werd aangenomen als jongste ambtenaar op de secretarie.

Daarna in 1942 heb ik gesolliciteerd bij het gemeentehuis van Zaandam. Ook daar werd ik direct benoemd op de secretarie voor de afdeling financiën. De eerste dag de beste had ik al een ontmoeting met de personeelschef van de afdeling: een NSB-er in uniform. Hij kwam voor me staan en zei: ‘U hebt natuurlijk kennisgenomen van het Rotterdams bombardement door de Engelsen, nu willen wij een actie organiseren voor de steun van de slachtoffers van Rotterdam, wij verwachten van u dat u daaraan meedoet’. Daar zat ik,

voor alle aanwezigen van de secretarie. Iedereen keek naar mij, ik wist ook niet of er nog meer NSB-ers bij dit gesprek waren. Ik ging staan en torende hoog boven hem uit: "Meneer moet u eens goed luisteren, gezien uw insigne bent u Nationaal Socialist, ik ben dat niet. Uw actie komt op mij over als een propaganda-actie voor uw politieke doeleinden, daar doe ik niet aan mee". Hij draaide zich om: "daar zult u meer van horen", en hij rende naar beneden naar de burgemeester ook een Nationaal Socialist. Vijf minuten later moest ik naar beneden komen en kreeg een uitbrander. Ik heb dat rustig over mijn kant laten gaan, nou ja rustig! Zelfs de commissaris van politie zat erbij, ook in uniform. Het was een emotionele ontmoeting. Maar het feit dat ik geweigerd had, ging natuurlijk als een lopend vuurtje door het gemeentehuis. Iedereen wist toen wat ze aan mij hadden en het duurde niet lang of ik werd benaderd door de verzetsbeweging waaraan ik, die drie jaar dat wij daar gewoond hebben, actief heb deelgenomen.

Direct na de oorlog, ging ik naar Zaandijk, ook een gemeente in de Zaanstreek, waar ik vier jaar heb doorgebracht. Na die tijd ben ik nog zeven jaar naar Amsterdam gegaan. Ik solliciteerde op de afdeling onderwijs en werd chef van de afdeling. Op deze afdeling heb ik een schat aan ervaring opgedaan die later tijdens mijn burgemeesterstijd van Rosmalen goed van pas kwam.

In 1952 werd ik benoemd als burgemeester van Wervershoof, door de bollenteelt een welvarende gemeente van vijfenveertig honderd inwoners. Ik heb er heel fijn gewerkt, het was een hele prettig tijd. Maar ja, op een gegeven moment werd ik ook aangezocht als voorzitter van het Wit Gele Kruis van Noord

Holland. Het ging over een omvangrijk pakket, zoals kraamopleidingen, wijkverpleging en andere zaken op het gebied van de gezondheidszorg. Een nogal tijdrovende bezigheid. Het was best interessant maar vanuit Wervershoof moest je altijd naar de diverse vergaderplaatsen zoals Haarlem of Amsterdam. En steeds in de avonduren. En bij nacht en ontij moest ik weer terug naar Wervershoof, dikwijls een vervelende klus, met die smalle en gladde weggetjes omringd door sloten aan beide kanten. Daarom was de benoeming als burgemeester van Rosmalen erg welkom.

Burgemeester Jan Molenaar tijdens een speech in het nieuwe gemeentehuis van Rosmalen

Rosmalen

Tijdens mijn oriëntatie voor het burgermeesterschap van Rosmalen zag ik al direct dat de boerenstand en verschillende bouwwerkzaamheden de voornaamste activiteiten van het dorp

waren. Ik had me ook georiënteerd op de mogelijkheden met betrekking tot de uitbreidingsmogelijkheden van Rosmalen. En die waren in al zijn vormen voldoende aanwezig. Toen de gemeenteraad bij mijn installatie tot burgemeester mij de vraag voorlegde toch vooral mee te werken aan de uitbreiding van Rosmalen, had ik daar geen enkele moeite mee. Ik dacht, dat gaat vanzelf en dat was ook zo.

Mijn voorganger Mazairac was al begonnen in Hintham-Zuid samen met Heijmans N.V.. Op het gebied van de Ruimtelijke Ordening was er, behalve een paar artikelen in de gemeentewet, in die tijd nog niets vastgelegd. Voor de rest kon je gewoon je gang gaan. Je moest alleen mensen vinden die hun grond wilden verkopen.

Van mijn installatie herinner ik mij nog dat Steven Tibosch en Jan Noppen de wethouders waren. Bij mijn installatie zei wethouder Noppen: "Rosmalen, arm land, 's winters water en zomers zand". Ondanks deze negatieve benadering uit het verleden van Rosmalen groeide en groeide de gemeente en het gevolg daarvan was dan ook dat het aantal ambtenaren sterk toenam.

Nieuw gemeentehuis

Daarom dachten we ook al gauw aan een nieuw gemeentehuis. Er waren verschillende mogelijkheden, zoals de boerderij van Westerlaken (nu chinees restaurant De Keizer aan het Gildeplein) of aan De Vijverberg in de Dorpsstraat. Maar de oppervlakte die nodig is voor een nieuw gemeentehuis was hier te gering. Ondertussen hadden we door de gemeenteraad een structuurplan laten aannemen, waardoor de ontwikkeling van Rosmalen meer naar het Oosten toe zou gaan. Toen ik kort daarop een kaart van Rosmalen bestudeerde dacht ik, verrek, als die ontwikkeling naar het Oosten door blijft gaan en je legt een diagonaal er overheen dan ligt het centrale punt van het dorp bij het station en zou het

nieuwe gemeentehuis daar moeten komen. En op die plaats is het nieuwe gemeentehuis er ook gekomen. Overigens heeft men later het bouwen in de richting van Nuland gestopt.

Toen ik hier kwam was het erg gemoedelijk en gemakkelijk. Er waren alleen enkele plaatselijke groeperingen. De mensen van Rosmalen waren in die tijd niet zo politiek bewust. Er heerste een sfeer van: "Ja, burgemeester, u weet het beter dan wij, gaat u gang maar". Men had daar gewoon vertrouwen in. Op zichzelf was dat natuurlijk wel aardig maar natuurlijk niet altijd goed. Want ergens ben je samen met de wethouders en je ambtenaren erg feilbaar. Er zijn in die tijd best zaken geweest die echt anders hadden gemoeten, dat weet ik zeker! Het was dus nogal kritiekloos. Soms denk ik dat ze me een klein beetje een schoolmeester vonden, een dictator heb ik ook nog wel eens gelezen. Maar oh, ja dat is nu eenmaal de aard van het beestje. Ik kwam uit een oude school, waar dat deze houding maar heel gewoon was.

Maar allengs kwamen er toch mensen van elders vandaan die zich wat kritischer opstelden. Die ook graag mee wilden besturen. Dat was de ontwikkeling, waar ik in het begin ook erg aan heb moeten wennen. Maar het is toch altijd prettig gegaan, dacht ik. Daar zijn ook hele goede bestuurders uit voortgekomen. Denk maar aan wethouder Theo v.d. Valk, een kundige man, die goede dingen voor Rosmalen heeft gedaan. Maar ook uit de eigen inwoners zijn bekwame bestuurders gekomen zoals bijvoorbeeld Jan Noppen. Hij stapte in de schoenen van zijn vader. Hij kende Rosmalen op zijn duimpje.

De Overlaat

In mijn tijd is ook de beslissing genomen om te gaan bouwen in de Overlaat. En ik zou daaraan meteen de naam van Jan Noppen aan willen verbinden. Hij had daarvoor een motivering die niet gek was. Hij zei: " Als we iets willen doen met het centrum van Rosmalen, in de

buurt van de Lambertuskerk, zal er een bevolkingsgroep in de omgeving moeten komen dat belang heeft bij de ontwikkeling van deze kern. En daarom moeten we gaan bouwen in de Overlaat". Omdat de boerenstand sterk achteruitging was er voldoende bouwgrond aanwezig. Maar ik had toen al schrik om in de polder te gaan bouwen omdat de notabelen van 's-Hertogenbosch met belangstelling toekeken. In de tijd dat ik bij de Staten was, wist ik al dat men ook bezig was om de Zuid Willemsvaart om te leiden via Rosmalen, waardoor er een afsluiting zou komen, wat op zichzelf niet zo goed zou zijn.

*De boog kan niet altijd gespannen zijn.
Burgemeester Jan Molenaar en zijn vrouw tijdens
het zingen van het Rosmalense Volkslied in het
gemeentehuis op zaterdag 7 februari 1970 om
17.00 uur bij de sleuteloverhandiging aan Prins
Mart I.*

Kwekkelsteijn

Door deze schaalvergroting was er grote behoefte aan bijvoorbeeld meer scholen en sportaccommodaties. Er waren alleen enkele voetbalclubs en verder was er echt niks. Door de moderne tijd kwam er vraag naar hockey, tennis en ook zwemmen kwam steeds meer in zwang. Het zwembad Kwekkelsteijn is er daarom gekomen. Voor die tijd een geweldige uitdaging. In het zwembad zaten bij mooi weer in het weekeinde vier of vijf duizend mensen. Dat voorzag echt in een behoefte. Samen met een team van ambtenaren en besturen van scholen hebben we dit toch maar voor elkaar gekregen. Daarom is een matig gevoel van trots mij niet vreemd.

Uitbreiding scholen

Dank zij mijn jaren in het onderwijs op het gemeentehuis van Amsterdam kon ik deze kennis in Rosmalen goed gebruiken. In die tijd waren er alleen de zogenaamde lagere scholen in de verschillende wijken en een school in oprichting in noodlokalen van de Laurentiusparochie.. Ik ben druk bezig geweest om deze noodlokalen om te zetten in definitieve gebouwen, maar we kregen nul op het rekest van Den Haag. Totdat we van het Ministerie van Volkshuisvesting op de woningbouw liberalisatie kregen, wat betekende: vrij bouwen. En dat vrije bouwen heb ik toen overgeheveld naar de scholenbouw. Tegen de zin van het ministerie van Onderwijs hebben we zélf de opdracht gegeven de scholen te gaan bouwen, uiteraard in samenwerking met de geestelijken van Rosmalen natuurlijk. Om er nog even op terug te komen, we hadden te maken met een groeiende bevolking. Ik kwam in gesprek met zuster Reinalda, die de VGLO school leidde: "Zuster, u zou eens met de pastoor en andere geestelijke autoriteiten moeten gaan praten om te zorgen dat er een huishoudschool en een MAVO komt. Er is zoveel jeugd in Rosmalen, de tijd is er rijp voor".

Samen zijn we nog verder gegaan, er kwam zelfs een scholengemeenschap, het Hoogveld College genaamd, eerst gesitueerd in Hintham later kwam de nieuwbouw in het dorp met de naam Rodenborch College aan de T.M. Kortenhorstlaan. Omdat het bijzonder onderwijs was kreeg je maken met verschillende instanties op Katholieke grondslag.

Pensionering

We hebben nog wel eens gedacht om terug te gaan naar Noord Holland. Onze familieleden wonen in Noord Holland. Mijn vrouw komt uit de buurt van Purmerend. Maar daar zouden we toch niet meer kunnen aarden We hadden er hier in Rosmalen inmiddels vijftien jaar opzitten en we woonden hier heel prettig. De sfeer, ten opzichte van ons was altijd heel goed, daarom hadden we besloten in Rosmalen te blijven wonen.

Ik heb ook na mijn pensionering niet de behoefte gehad om bepaalde dingen ter hand te nemen. Ik sta op het standpunt, dat een oudburgemeester zich moet distantiëren van alle mogelijke bestuurlijke en andere zaken in zijn gemeente. Want je loopt de kans dat je voor de voeten gaat lopen van je opvolgers En dat wilde ik niet. Vandaar dat ik mij niet meer beschikbaar stelde voor bepaalde functies."

Hierna hebben Sjaak en ik nog gezellig nagekaart over allerlei zaken die betrekking hebben op Rosmalen. Toch nog onverwachts is oudburgemeester Jan Molenaar op achtentachtigjarige leeftijd op 6 december 2002 overleden. Wij prijzen ons gelukkig dat wij deze markante burgemeester van Rosmalen gekend hebben. Hij ruste in vrede.

Jan Hoofs

JAN MOLENAAR (1914-2002)

8^e Burgemeester van Rosmalen (1964-1979)

Op 30 april 1964 zwaaide Rosmalen burgemeester Mazairac uit. Hij kon gaan genieten van een welverdiend pensioen. Steven Tibosch werd loco-burgemeester en nam als zodanig de daarbij behorende taken waar. Voor slechts enkele maanden echter. Immers, bij Koninklijk Besluit van 6 juli 1964 werd J.C. Molenaar uit Wervershoof benoemd tot de nieuwe burgervader van onze gemeente. Na de burgemeesters Willem en Hendrik Siepkens en de burgemeesters Van Erp, Nieuwenhuijzen, Wolters, Von Heijden en Mazairac was Jan Molenaar de achtste burgervader, die de scepter over Rosmalen mocht gaan zwaaien. Hij zou dat 15 jaar lang blijven doen.

De eerste kennismaking

Het Brabants Dagblad was er als de kippen bij om een foto te plaatsen van de nieuwe burgemeester en zijn gezin. Daardoor konden de Rosmalenaren reeds drie dagen na de benoeming kennis maken met het nieuwe hoofd van de gemeente.

Molenaar vertelde grote bewondering te hebben voor zijn voorganger, de wethouders, de raadsleden en de bevolking van Rosmalen. "Burgemeester Molenaar heeft vier kinderen, allen meisjes. Hij begon zijn ambtelijke loopbaan op 1 februari 1935 op de gemeentesecretarie van Uitgeest. Daarna volgden functies bij de gemeente Zaandam en Zaandijk. Vóór zijn benoeming tot burgemeester van Wervershoof was hij chef van de afdeling Algemene Secretarie van Amsterdam. De heer Molenaar is een expert op het gebied van onderwijszaken. Hij kent

*Rosmalens burgemeester en de zijnen.
Brabants Dagblad 9 juli 1964*

Rosmalen nauwelijks”⁷⁸ Hij beloofde echter met dezelfde voortvarendheid het gemeentebelang te behartigen als zijn voorganger Mazairac dat gedaan had. “De eerste maanden zal ik me moeten oriënteren en nagaan welke wensen er leven. Ik reken daarbij op de medewerking van de gehele bevolking. De inwoners van Rosmalen krijgen een Hollander als burgemeester; deze is echter bereid zich ten volle in te zetten voor hun belangen.”

Het eerste bezoek aan Rosmalen is op 13 juli. Burgemeester Molenaar en zijn echtgenote worden welkom geheten door secretaris Theo Derksen en de wethouders Steven Tibosch en Willem Noppen. Zijn eerste indrukken zijn zeer gunstig. Hij geeft geen commentaar op het nieuwe structuurplan van ‘s-Hertogenbosch,

⁷⁸ Archief Henk de Werd: Archiefdoos B= Burgemeesters; Brabants Dagblad 8 juli 1964.

waarin annexatieplannen van met name het Rosmalense Hintham.

Burgemeester J. Molenaar op bezoek in Rosmalen. We zien v.l.n.r.: Mevrouw Molenaar, burgemeester Molenaar, secretaris Theo Derksen, wethouder Steven Tibosch en wethouder Willem Noppen. Brabants Dagblad 14 juli 1964

De installatie van burgemeester Molenaar vond op 1 augustus 1964 plaats. Voor deze plechtigheid was een werkc comité gevormd. In een schrijven aan de Rosmalense inwoners laat de werkgroep weten, dat de nieuwe burgemeester op zaterdag 1 augustus om 13.30 uur aan de gemeentegrens Vliertsesteeg / Wilhelminastraat zou worden verwelkomd, waarna het gezelschap 'in optocht' via de Wilhelminastraat, de Burg. Jhr. Von Heijdenlaan, de Weidestraat, de Venstraat en de Raadhuisstraat richting het gemeentehuis zou gaan, dat toen nog gevestigd was in villa 'De Driesprong'. In de Wilhelminastraat zou een erehaag gevormd worden door de schoolkinderen uit Hintham. In de Raadhuisstraat werd die gevormd door de

kinderen uit Rosmalen en de Laurentiusparochie. Tijdens de later op de dag georganiseerde rondrit zouden de kinderen uit de Maliskamp en de Kruisstraat voor de erehaag zorgen.⁷⁹

"De Driesprong", gemeentehuis van Rosmalen. Deze ansichtkaart was destijds te koop bij Rook- en Lektuurshop Speeks - van der Donk in Hintham-Zuid.

Historische woorden van Steven Tibosch

"Het was een kleurig schouwspel, waaraan de familie Molenaar kennelijk veel genoegen beleefde. De jeugdige ruitertjes van de ponyclub "The Sunny Boys", die een piramide vormden, het gilde "St. Catharina", dat de traditionele vendelgroet bracht, Het Rosmalens Jongenskoortje en de schoolkinderen, die een erehaag vormden; het was allemaal even hartelijk en spontaan."⁸⁰ Gérard Valk, voorzitter van het eerder reeds genoemde werkc comité, mocht als eerste de burgemeester toespreken. Gérard Valk wees erop, dat de Rosmalenaren als zuiderlingen bekend staan om hun gastvrijheid, gemoedelijkheid en bescheidenheid. Molenaar antwoordde: "Ik heb destijds doelbewust gesolliciteerd naar Rosmalen, omdat ik de Brabantse gastvrijheid en gulheid ken."

⁷⁹ Archief Henk de Werd. Archiefdoos B= Burgemeesters; Brief Werkc comité, juli 1964

⁸⁰ Archief Henk de Werd. Archiefdoos B= Burgemeesters; Brabants Dagblad 3 augustus 1964

Tijdens de buitengewone openbare vergadering van de raad was het loco-burgemeester Tibosch die, de nieuwe burgemeester toesprak en installeerde. Doelende op de annexatie-aanval van Den Bosch op het Rosmalense Hintham sprak hij de historische woorden: "Volgens oorkonde is op 22 augustus in het jaar 1300 de gemeente Rosmalen gesticht. Op die datum hebben onze voorouders deze gemeente gekocht. Dus, burgemeester, wij hebben dit dorp niet gekregen, geroofd of geannexeerd, maar eerlijk gekocht en betaald." Bij uw afscheid in Wervershoof werd er tot u gezegd: "Rosmalen, Rosmalen ongelukkig land; 's winters in het water en 's zomers in het zand. Maar nu, na ruim zes eeuwen van strijd, vlijt en arbeid is deze spreuk mijns inziens niet meer van toepassing en bij uw installatie als burgemeester van onze gemeente, meen ik nu te kunnen zeggen: "Rosmalen, Rosmalen, gelukkig land. Het water is bedwongen en het zand beplant."

De burgemeester werd nadien nog door diverse mensen toegesproken. Willem Noppen, Theo Derksen, Jacques Stienstra, deken van Roestel, loco-burgemeester Nico Schuurmans uit Den Bosch, die, doelend op het structuurplan van de stad, hoopte, dat "zakelijke problemen de onderlinge vriendschappelijke sfeer niet vertroebelen", mr. Kamerbeek, de burgemeester van St. Michielsgestel, enz. enz. Voor elk van hen had Jan Molenaar een vriendelijk woordje als antwoord. Tot de Rosmalenaren in het algemeen sprak hij: "Bij mijn ambtsaanvaarding in Rosmalen beloof ik u, dat mijn komst naar uw gemeente gericht zal zijn op uw welzijn. Ik zal trachten te behouden wat ge hebt, ik zal ijveren voor uw vooruitgang en waken over wat u dierbaar en heilig is."

De eerste grote klus voor burgemeester Molenaar

"Ik zal trachten te behouden wat ge hebt.... " Welnu, Hintham hoorde bij Rosmalen en met de presentatie van het nieuwe structuurplan

van Den Bosch, werd de aanval op dit stuk Rosmalense eigendom geopend. Empel, Engelen en Bokhoven, een gedeelte van Vught en het Rosmalense Hintham zag Den Bosch graag overgaan naar haar eigen grondgebied.

Ambtsketen van de voormalige gemeente Rosmalen. Op 31 december 1995 werd deze keten door burgemeester Peter v.d. Velden overgedragen aan de Heemkundekring Rosmalen, die als een goed huisvader voor dit kostbare kleinood zorg draagt.

Na zijn inwerkperiode heeft burgemeester Molenaar de annexatieplannen van Den Bosch als eerste grote klus bij de kop genomen. Hij heeft de stadsbestuurders hoe dan ook voorggehouden, dat er over Hintham absoluut niet te praten viel. In 1965 kon hij zijn inspanningen met succes afsluiten. Den Bosch en Rosmalen sloten een herenackoord. "Den Bosch zal Hintham niet annexeren" kopte het Brabants Dagblad op 3 november 1965. B. en

W. van Rosmalen "hebben echter geen bezwaar een gebied van ongeveer honderd ha. - gelegen noordelijk van de Heinis en westelijk van de geplande rijksrondweg, aansluitend bij het grondgebied van Empel - af te staan aan Den Bosch in ruil voor grond van ongeveer 50 ha, gelegen onmiddellijk ten noorden van de spoorlijn Den Bosch- Nijmegen, uitspringend in het grondgebied van Rosmalen. B. en W. zijn slechts bereid deze grenswijziging aan de Raad in openbare zitting voor te leggen, indien de gemeente Den Bosch haar aspiraties in de richting van Hintham-Zuid laat varen."⁸¹

Op 5 november 1965 vergaderden de gemeenteraden van Den Bosch en Rosmalen over dit voorstel, waarbij tevens werd gevraagd om te besluiten "noch nu, noch in een later stadium, andere wijzigingen van de grens van de gemeente 's-Hertogenbosch met die van Rosmalen na te streven." Beide raadscolleges gingen accoord. In Rosmalen werd het raadsvoorstel ingeleid door burgemeester Molenaar zelf. Hij sprak over pittige onderhandelingen, over de Rosmalense bezwaren en over de gevolgen voor onze gemeente bij het verlies van Hintham. "Theo v.d. Valk had alle lof voor de wijze waarop burgemeester Molenaar de raad steeds had voorgelicht. Wij waren goed voorbereid, aldus de heer v.d. Valk."⁸² Theo v.d. Valk beklemtoonde nog eens, dat het wat hem betreft niet alleen ging om financiële redenen. "Wij willen Hintham ook behouden op grond van het feit dat dit dorp een geheel eigen bijzonder karakter heeft. Niemand in Hintham, zowel in Noord als in Zuid, wenst aansluiting bij Den Bosch."

De eerste grote klus kreeg nog een vervolgsttaartje

Tevredenheid alom dus over een goed compromis. Gedeputeerde Staten van Noord-

⁸¹ Archief Henk de Werd. Archiefdoos H=Hintham. Brabants Dagblad 3 november 1965

⁸² Archief Henk de Werd. Archiefdoos H=Hintham. Brabants Dagblad 6 november 1965.

Brabant dachten er echter anders over. Zij wilden niets, maar dan ook niets weten van het tot stand gekomen accoord tussen Den Bosch en Rosmalen. "Zij gaan er in het voorlopige grenswijzigingsplan vanuit, dat de rijksrondweg de toekomstige grens tussen Den Bosch en Rosmalen zal moeten worden en dat zou betekenen dat het dorp Hintham met volgens GS 6000 van de bijna 13000 inwoners, die de gemeente Rosmalen thans telt, ingelijfd zal worden bij Den Bosch."⁸³ "GS willen Hintham bij Den Bosch" kopte het Brabants Dagblad op 18 juni 1966. Den Bosch en Rosmalen wensten zich echter aan het accoord te houden. Op 24 juni 1966 konden de Rosmalenaren in de krant lezen, dat de minister van Binnenlandse Zaken zou instemmen met de inzichten van GS over de grenswijzigingen.

Het gemeentebestuur van Rosmalen, lees burgemeester Molenaar, liet het hier niet bij zitten. Het voorstel van GS werd, goed onderbouwd, verwezen naar de prullenbak. Deze hele problematiek hing als een zwaard van Damocles boven het hoofd van Rosmalen gedurende vele jaren. In september 1969 bracht minister Beernink nog een bezoek aan Rosmalen. Hij concludeerde na afloop "veel gezien, veel gehoord en zijn kennis van deze streek aanzienlijk vergroot te hebben. Het is niet waarschijnlijk, dat het wetsontwerp dat hij nu met de meeste spoed in de Tweede Kamer zal brengen, op enig essentieel punt zal afwijken van het grenswijzigingsplan, zoals dat door Gedeputeerde Staten aan de minister is voorgelegd...."⁸⁴ Een lelijke domper voor burgemeester Molenaar. Toch bleef hij vol goede moed. Toen hij uiteindelijk het gelijk toch aan zijn zijde kreeg, heerste er in Rosmalen grote tevredenheid over het werk van de burgemeester, van het gemeentebestuur en de speciale commissie, die rond deze problematiek in het leven was geroepen, al was

⁸³ Archief Henk de Werd. Archiefdoos H=Hintham. Brabants Dagblad 18 juni 1966

⁸⁴ Archief Henk de Werd. Archiefdoos H=Hintham. Brabants Dagblad 30 september 1969

er dan wel groot verdriet om het verlies van het natuurgebied "De Heinis", d'n Hennist dus, dat, tot ergernis van Steven Tibosch, overging naar Den Bosch. De kalender stond toen op september 1974.

De tweede grote klus voor burgemeester Molenaar: Een nieuw gemeentehuis

Onder burgemeester Mazairac werd het aloude vertrouwde gemeentehuis van Rosmalen verkocht en gesloopt om plaats te maken voor een nieuw hoofdkantoor van de toenmalige Boerenleenbank, thans Rabo-bank. De aangekochte villa "De Driesprong", de voormalige ambtswoning van burgemeester von Heijden, kreeg de status van gemeentehuis. Omdat het pand daarvoor beslist te klein was, werden ambtenaren, in afwachting van nieuwbouw, her en der gehuisvest. Het oude hulpsecretarie in de Dorpsstraat (thans boekhandel "De Omslag") bleef. Ook het voormalige woonhuis van Martien v.d. Elzen in de Raadhuisstraat (thans Medisch Centrum) werd als zodanig ingericht. De situatie werd in de loop der jaren als maar schrijnender. Werk aan de winkel dus voor de nieuwe burgemeester, die in 1966 stappen ondernam om de bouw op gang te brengen. Aanvankelijk lag het in de bedoeling het nieuwe gemeentehuis van Rosmalen in de tuin van villa "De Driesprong" te realiseren. Toen dat geen haalbare kaart bleek, er waren veel bezwaren tegen het doen verdwijnen van dit fraai stukje groen binnen het centrum, werd door B. en W. in 1973 besloten om de gemeenteraad voor te stellen het nieuwe gemeentehuis te bouwen in de Kattenbosch. Die ommezwaai lokte grote discussie uit in de gemeenteraad, die er zich zelfs twee keer over boog. De raad ging accoord en nieuwe plannen konden ontwikkeld worden.

In juni 1975 vond de aanbesteding van het nieuwe gemeentehuis plaats. In augustus werd met de bouwwerkzaamheden begonnen. Nog geen 1½ jaar later was het pand klaar. De kosten bedroegen ruim 8½ miljoen gulden. Vol trots kon burgemeester Molenaar in 1977 zijn

nieuwe Rosmalense gemeentehuis aan de Rosmalenaren presenteren. Villa "De Driesprong" werd ingericht als politiebureau.

Gemeentehuis Rosmalen

Nog meer hoogtepunten

Rosmalen heeft onder burgemeester Molenaar een enorme groei doorgemaakt. Hintham-Zuid werd voltooid. In het Ven werden nieuwe uitbreidingsplannen ontwikkeld en gerealiseerd. Dat gold ook voor De Molenhoek, Luijkershofke en Sparrenburg. Laten we enkele belangrijke data op een rijtje zetten:

- 1964: In september speelt OJC de eerste wedstrijd op "De Hoef".
- 1965: Opening van de ULO-school in De Molenhoek.
- 1965: Opening van het nieuwe Wit-Gele Kruisgebouw aan de Molenstraat.
- 1965: Opening "Coudewater"-verpleegstersflat.
- 1965: Opening Openbare Bibliotheek en leeszaal.
- 1966: Opening Huishoudschool "De Bron" aan de Van Meeuwenstraat.
- 1966: Opening van de openbare basisschool Kruisstraat.
- 1966: Opening kleuterschool in het Ven.
- 1966: Opening van de donderdag-weekmarkt.
- 1966: Goedkeuring van het structuurplan voor Rosmalen met groeimogelijkheden naar 45000 inwoners.

- 1967: Opening van het OJC-clublokaal in "De Hoef".
- 1967: Opening van de openbare basisschool "Het Tweespan" in Hintham-Zuid.
- 1968: Opening van de Laurentiuschool.
- 1968: Opening van het zwembad "Kwekkelstijn".
- 1968: 15.000ste inwoner geboren.
- 1968: Verplaatsing van de oude vertrouwde overweg aan de Weidestraat.
- 1968: Presentatie van de eerste gemeentegids.
- 1969: Opening van de Jeroen Bosch-school in Hintham-Zuid.
- 1970: Opening Sparrenburg MAVO.
- 1970: Onthulling van het bevrijdingsmonument aan de Schoolstraat.
- 1970: De vuilnisemmer met het opschrift "Gemeente Rosmalen" maakt plaats voor de vuilniszak.
- 1972: Opening en inzegening van de nieuwe Laurentiuskerk.
- 1973: Opening van de nieuwe basisschool "Het Ven".
- 1973: Realisering van één grote basisschool voor Maliskamp.
- 1973: Opening van het bejaardentehuis 'De Annenborch' nu verzorgingstehuis.
- 1974: 20.000ste inwoner geboren.
- 1975: Opening van het 'Hoogveldcollege' in Hintham, nu 'Rodenborchcollege'.
- 1975: Opening van sporthal 'De Hazelaar'.
- 1976: Opening "noodschool" De Vlek. Nieuwbouw zou volgen.
- 1977: Opening van de nieuwe LHNO "De Bron", thans Cultureel Centrum "De Bron".
- 1977: Opening van "De Biechten" in Hintham.
- 1978: Start openbare basisschool "De Hoeven".
- 1979: Opening van basisschool "Den Krommen Hoek".

Sporthal Rosmalen.

Deze foto staat op het openingsprogramma van 1975, dat geschonken werd door Atie v.d. Valk.

Ook in de persoonlijke sfeer mocht burgemeester Molenaar terugkijken naar vele mooie hoogtepunten:

- In 1967 vierden hij en zijn echtgenote hun zilveren huwelijksfeest. "Rosmalen heeft op ondubbelzinnige wijze laten zien, welk een grote plaats burgemeester Molenaar en zijn echtgenote in zijn gemeenschap innemen", aldus het Brabants Dagblad van 14 augustus 1967.
- In 1970 werd hij met voorkeurstemmen gekozen tot lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant voor de toenmalige KVP, de Katholieke Volkspartij. "Vooral de gemeente Rosmalen heeft, daartoe aangespoord door een actiecomité, dat zijn grote ijver met succes bekroond zag, onvoorwaardelijk haar vertrouwen in burgemeester Molenaar uitgesproken. Ruim driekwart van de KVP-stemmers verkoos burgemeester Molenaar. De 3765 stemmen in Rosmalen bleken een stevig uitgangspunt voor een voorkeursbenoeming", aldus het Brabants Dagblad van 20 maart 1970.
- Op koninginnedag 1976 werd burgemeester Molenaar benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau.

De onderscheiding werd uitgereikt door de toenmalige Commissaris van de Koningin, de heer J. D. van der Harten.

- In 1974 vierde hij zijn 40-jarig jubileum in overheidsdienst.
- Op 1 februari 1977 herdacht hij het 12½-jarig jubileum als burgemeester van Rosmalen.

Minpuntje

“Over de dode niets dan goeds”, is een bekende uitdrukking. Ik kan me daar geheel bij aansluiten, ware het niet dat burgemeester Molenaar zelf al eens verklaarde, dat hij zijn beleid met betrekking tot het centrum van Rosmalen min of meer als mislukt beschouwde. Als amateur-historicus voeg ik er nog een tweede minpuntje aan toe. Onder zijn ambtsperiode (en ook daarna nog) is er ontzettend veel gesloopt in Rosmalen. Het Brabants Dagblad heeft met regelmaat de vinger op deze zere wond gelegd. Ook in mijn eigen publicaties heb ik deze sloopwoede niet onder stoelen of banken gestoken. Hij heeft er jammer genoeg geen, of in ieder geval te weinig oog voor gehad. Ik wil beslist niet natrappen. Laat ik het daarom maar “de geest van die tijd” noemen. Immers ook elders ging er in die jaren veel waardevols verloren. Zelfs Den Bosch kan daar over meepraten.

In 1979 nam Rosmalen op grootse wijze afscheid van burgemeester Molenaar. Deze oproep verscheen met grote regelmaat in “De Molen”

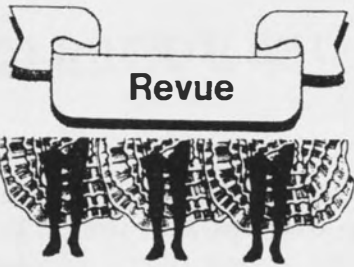

*Het afscheid van burgemeester Molenaar
Deze foto komt uit “De Molen”, weekblad voor
Rosmalen en Omgeving
5 september 1979.*

Een buitengewone raadsvergadering met vele sprekers, waaronder wethouder Edzes en het raadslid Jan Noppen, een afscheidsreceptie in “De Kentering”, tijdens welke het cadeau van de Rosmalense bevolking - een bedrag van f 8000,- werd aangeboden, een taptoe op het parkeerterrein van het toenmalige Coppens Koopcentrum, een afscheidsbezoek aan De Annenborch, De Binckhorst, Mariaoord en Coudewater, de Rosmalense Revue “Houdoe Jan”....., zomaar enkele activiteiten die bij de oudere Rosmalen nog vast in het geheugen zitten.

Laat ik deze “in memoriam” beëindigen met het finalelied uit de revue van toen: “Houdoe Jan”.⁸⁵

⁸⁵ Programmablad Rosmalense Revue “Afscheid Burgemeester Molenaar”

**Plaatsbewijs
Rosmalense Revue
"Houdoe Jan"**

29 september 1979
aanvang 20.00 uur
"De Kentering" Prijs f 3,50

Toegangsbewijs tot de revue: Houdoe Jan.

Refrein:

Houdoe Jan nou ut kan
vat ut tur mar lèkker van
Houdoe Jan nou ut kan
vat ut tur mar van
Want jij stond altijd paraat
met woorden en met daad, ja, ja,
Houdoe Jan nou ut kan

1° couplet:

Na vijftien jaren gaat u met pensioen ja, ja
Wij hopen dat het u veel goed zal doen

2° couplet:

Jan jij stond jaren klaar voor iedereen ja, ja
In stimuleren was jij nummer een

3° couplet:

Het ga u goed Jan u en uw gezin ja, ja
Wij zeggen samen hou de moed erin

4° couplet:

Wij nemen afscheid nu met deze groet ja, ja
wij zeggen houdoe Jan het ga je goed.

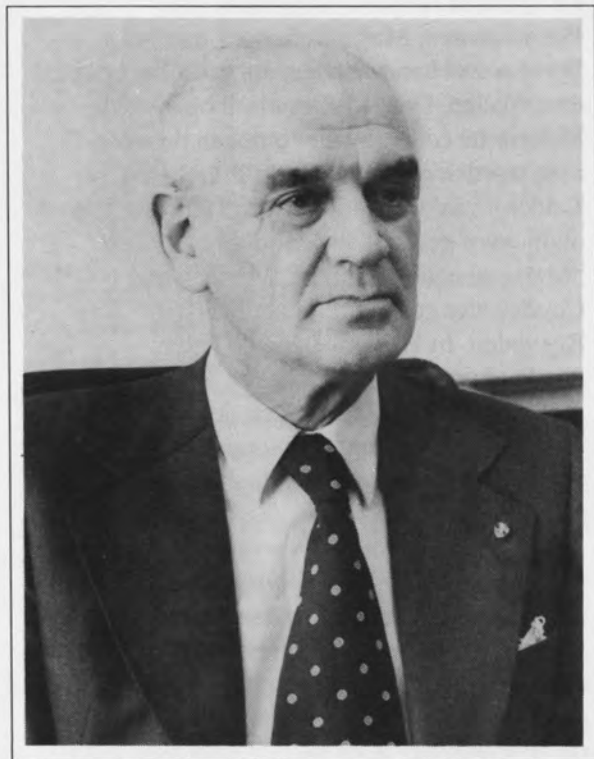
Dit lied is tot op de dag van vandaag nog te
beluisteren op de in 1980 door de Rosmalense
Revue uitgegeven LP "Dees is Rosmolle"

Burgemeester Molenaar is in Rosmalen blijven wonen. De laatste jaren was dat in de Bisschop Bekkerslaan. Hij overleed, na een welbesteed leven, op 6 december 2002.

De plechtige uitvaartdienst vond plaats in de parochiekerk van de H. Bernadette-Laurentius. Burgemeester Molenaar werd begraven op de begraafplaats aan de Oude Baan, de begraafplaats die eveneens in zijn bestuursperiode werd gerealiseerd.

Burgemeester Molenaar ruste in vrede.

Henk de Werd.

STAMBOOM ABDIJ MARIËNWATER ROSMALEN

In de reeks 'Bibliografische Inleiding tot de Belgische Kloostergeschiedenis vóór 1796' (uitgegeven door het Algemeen Rijksarchief te Brussel) verscheen in 2002 als deel 61 (284 pagina's)

BIBLIOTHECA BIRGITTINA
Birgittinessenabdij Mariënwater / Maria Refugie
door **Ulla Sander Olsen**.

Uit dit schitterende opzoekboek nemen we hier de Inleiding uit het 'Woord vooraf' over en uit 'Bijlage 7' een deel van de 'Birgittijnse Stambomen' beginnend met Mariënwater Rosmalen (Ad Aquas Frigidas / Koudewater).

Martien Veekens

Woord vooraf

De speciale Birgitta-Bibliotheek van de Zusters Birgittinessen, Maria Refugie, Uden N.Br., bevat zowel handschriften als gedrukte boeken en artikelen. Deze systematisch opgestelde historische collectie, die 'uniek in de wereld' mag worden genoemd (Prof. P. Obbema, Leiden), gaat terug tot midden 15^e eeuw, toen de abdij werd gesticht als het 'dubbel'klooster "Maria ad aquas frigidas", Mariënwater ofwel Coudewater genoemd, in het Brabantse dorp Rosmalen. In 1652 moesten de Paters noodgedwongen naar Hoboken bij Antwerpen verhuizen, en in 1713 werden de zusters door de Protestantse overheid gedwongen de wijk te nemen naar Uden, waar zij hun klooster 'Maria Refugie' noemden.

In hun huidige Birgitta-Bibliotheek bevinden zich nog ca. 200 handschriften en veel gedrukte werken uit alle eeuwen van het bestaan van deze Birgittijnse communiteit. Een vijftigtal van de mooiste handschriften, die duidelijk maken dat Mariënwater in de tweede helft van de 15^e

eeuw zijn eigen specifieke scriptorium had weten op te bouwen, zijn buiten het klooster teruggevonden. De woelige geschiedenis van Mariënwater / Maria Refugie weerspiegelt zich in deze collectie, waar ook handschriften en boeken van andere Birgittijnse kloosters, voornamelijk de dochterstichtingen van Mariënwater (zie stamboom), op de een of andere manier terecht zijn gekomen.

Ulla Sander Olsen

De heilige
Birgitta

MARIENWATER
MARIA AD AQUAS FRIGIDAS
ROSMALEN
1434/37-1713

MARIA STERN
 AN DER ESSIG
 SWISTAL
 1446-1454

MARIËNKAMP
 CAMPUS MARIAE
 KAMPEN
 1457-1580

MARIËNBURG
 BURGUS MARIAE
 SOEST
 1460-CA.1620

MARIËNVOORNE
 BRIELLE
 CA.1485-1533

MARIA WIJNGAARD
 VINEA MARIAE
 UTRECHT
 1484-CA.1600

MARIA STER
 MARIA AD STELLAM
 GOUDA
 1477-1551

MARIENBAUM
 ARBOR MARIAE
 1460-1802

MARIENBLUM
 MARIA AD FLOREM
 KALKAR
 1605-1802

MARIENFRUCHT
 MARIA AD FRUCTUM
 KALDENKIRCHEN
 1625-1802

MARIA KRUIS
 MARIA CRUCIS
 HOBOKEN
 1652-1784
(Paters)

MARIA REFUGIE

UDEN
1713-
(Zusters)

MARIA HART
 COR MARIAE
 WEERT
 1843-

S:TA BIRGITTAS KLOSTER
PAX MARIAE
VADSTENA
1963-

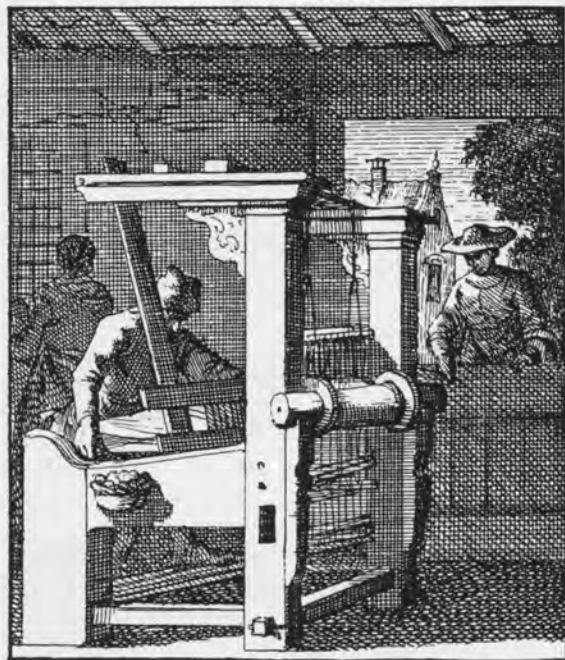
DE LINNENWEVER VAN COUDEWATER

Joest Claessen is een arme man belast met de zorg voor zijn vrouw en twee kinderen. Hij is lange tijd linnenwever geweest en heeft in die hoedanigheid gewerkt in dienst van ‘den goidshuyse oft abdye van Marienwater genoemt het Coudewater’, gelegen op ongeveer een uur gaans van Den Bosch, zoals hij zei. Hij heeft voor het klooster destijds in opdracht linnen lakens verkocht, droeg het geld dan meteen aan het klooster af en keerde gewoonlijk onmiddellijk huiswaarts. In 1542 loopt het iets anders. Hij heeft voor het klooster lakens verkocht en het daarvoor ontvangen geldbedrag op zondag na half vasten afgedragen aan Zuster Heylken van Diepenbeke, een van de religieuzen. Hij blijft zowat een uur op het kloosterterrein. Dan besluit hij terug te keren naar Den Bosch. De stad eenmaal genaderd, ontmoet hij een zekere Aert van Batenborch. Die ziet Joest en zegt tegen hem: “Joest Claessen wat wildy soe vroech binnen doen, laet ons gaen drincke een bier oft twee, soe gaen wy dan tsaemen thys aleer die droncken lieden aencomen”. Na enige twijfel stemt Joest ermee in en maakt rechtsomkeer richting Rosmalen. Op ongeveer ’n half uur afstand van den Bosch bereiken ze herberg de Wildeman, waar een zekere Ghijsbrecht Moddeyns (?) en zijn vrouw Griette de scepter zwaaien. Onderweg worden ze ingehaald door zo’n 7 of 8 andere personen, waarvan Joest de namen niet kent. Ze strijken allen neer in de Wildeman. Later komt ook de Bossche metselaar Willem Heymericus van Meghen binnen en zijn metgezel Cornelis Coene. Het gehele gezelschap heeft plaats genomen in een klein kamertje, dat was afgeschermd door een stuk naar beneden hangend leer. Joest schiet op een bepaald moment even naar buiten om ‘zyn waeter te maecken’ en komt meteen daarop weer terug.

De waardin ziet hem aankomen en duwt hem een kan bier in de hand met het verzoek, die mee in het overvolle gelagkamertje te nemen. Met de kan in de hand loopt hij iemand tegen het lijf, waar hij tegen zegt: “Ick soude u mede in ons gelach leyden, maer het is daer veel te vol”. Ze besluiten de kan bier ter plekke leeg te drinken. Daarna heeft Joest zich weer bij het gezelschap gevoegd in die veel te kleine ruimte. De waardin komt binnen, heeft een nieuwe kan bier bij zich en maant Joest: “Scuyff dat daer” en hij zegt tegen haar: “Griette, dat bier is van Hans”, wijzend op de kan die hij daarnet samen met die andere compagnon heeft staan leeg drinken en daar is blijkbaar niets van opgeschreven. Willem Heymericus, alles gehoord hebbende, maakt daar een snierende opmerking over. Na een poosje raakt Joest behoorlijk beschonken en de metselaar begon hem wederom te jennen over die ongenoteerde kan bier en zei: “Joest, wy willen nyet meer biers op ons gescreven hebben dan wy selve drincken”. Joest, lichtelijk geïrriteerd reageert als volgt: “Ick en sals noch, ick en wils nyet betalen ende ick en kenne nyemant soe vroem diet my doet betalen”. Willem van Meghen staat ineens op en komt over de tafel heen op Joest aflopen. Die ziet dat en vanwege de geringe ruimte in dat gelagkamertje, is hij erop bedacht dat Willem hem wel eens iets zou kunnen misdoen. Hij is daarom haastig opgestaan, heeft zijn eetmes voor de dag gehaald en heeft Willem, die in de kamerdeur stond, bij zijn arm gepakt en hem pardoes in zijn schouderblad gestoken, zelfs zó, dat het mes erin bleef steken. Nadien is er het mes uitgehaald en is Willem, ondanks zijn verwondingen, blijkbaar met een zekere Lambrecht van Backel richting Den Bosch gegaan. Daar heeft nog een zekere Meester Peter, een op dat moment dronken

barbier-chirurgijn, de verwondingen bekeken maar niet behandeld. Op de vierde dag van de maand april is Willem overleden, tot groot leedwezen en verdriet van onze linnenwever, die zich sindsdien voorlopig niet meer heeft vertoond in het land van Brabant, ondanks dat hij zich met de naaste familie van het slachtoffer al wel verzoend had. Het kostte hem een behoorlijk bedrag, zodat hij zijn goederen heeft moeten verkopen en dit alles 'ten grooten achterdeele van syne huysvrouwe ende kinderen, jae eeuwelicke destructie ende bederfenisse". Op Goede Vrijdag van dat jaar wordt hem gratie verleend. Of hij nadien nog in dienst van Coudewater heeft mogen werken, wordt niet gemeld!⁸⁶

Henk Beijers

⁸⁶ RANB toegangsnr. 1107 Remissieboeken Brussel inv.nr.645 fiche 13 folio 409 – april 1559.

WEVERSLIED

Op een aangename voys⁸⁷

Wevers en maakt geen droefheid meer,
Ziet hier een liedeken t' uwer eer,
Die wevers zijn, 't zij vrouw of man,
'k Heb uwen lof beschreven
Hoe dat er niemand leven en kan,
Tenzij daar wordt geweven - klits, klets.

Want alle stoffen grof en fijn,
Die moeten al geweven zijn.
Nonnen, kwezels en mevrouw,
Ook alle priesters kleren
Die komen al van het getouw,
Den wever heeft de ere - klits, klets.

De Weever

*Uit: 'Het menselyk Bedryf (A'dam, 1694)
Gedaan door Johannes en Caspaares Luiken'.*

⁸⁷ De eerste twee coupletten 'Van een vliegend blaadje' (2^e helft 18^e eeuw), afgedrukt in: M.A. Prick van Wely: 'Stroop om te zweten', Geïllustreerde Kramers Pockets 55, Den Haag.

GRATIS ADVIES OP MEDISCH EN ANDER GEBIED - 4

BAAT HET NIET, DAN SCHAADT HET NIET

VOORJAARSMOEHEID?

Meng dan olijfolie met een geraspte knoflook. Masseer daarmee de ruggengraat.

KRIJG JE EEN BUIKJE?

Drink dan geen bier meer en eet gedurende 48 uur uitsluitend ananas

SLAPELOOSHEID?

Laat je veelvuldig met een borstel wrijven, was je met koud water en ga meteen naar bed.

TEGEN NIEZEN.

Wrijf ogen en oren met je vingers en dan zal de drang om te niezen meteen ophouden.

OM NIET DRONKEN TE WORDEN:

Eet 's ochtends op je nuchtere maag zeven tot negen bittere amandelen. Je kunt dan de hele dag zoveel drinken als je wilt, zonder bijkomende gevolgen.

SNEL NUCHTER WORDEN?

Dronken mannen moeten daartoe hun geslachtsdelen in koud water hangen. Vrouwen leggen een natte doek op hun borsten.

WAT HEB IK VANNACHT GEDROOMD?

Om je dat te herinneren, wrijf je langdurig over je achterhoofd.

TEGEN MOEDERVLEKKEN:

Wrijf die vlekken bij het pasgeboren kind in met de nageboorte.

TEGEN KAALHOOFDIGHEID:

Wrijf de kale vlekken in met hondenmelk. Of laat een koe over je kale kop likken.

IN HET VOORJAAR AL ZOMER- SPROETEN?

Wrijf ze dan snel in met kikkerdril, want dat kun je nu overal vinden.

TEGEN VERSTUIKINGSPIJN:

Bind rond het getroffen gewricht de huid van een paling.

TEGEN GEZWOLLEN BENEN:

Omwikkel die benen met doeken, die je in je eigen ochtendurine hebt bevochtigd.

TEGEN HET SNURKEN:

Bal voor het inslapen je vuisten, en neem je voor dat je die nacht niet zult snurken.

MOEILIJKE URINELOZING?

Leg aan de linkerkant van je hemd een knoop en de lozing zal geen problemen meer opleveren.

KOERENDE DUIVEN.

Om lastige, koerende duiven van je dak te verjagen, moet je de as van duivenbeenderen op het dak uitstrooien.

TEGEN IMPOTENTIE:

Maak een krans van berkentwijgen en tracht daar keurig doorheen te plassen. Slaag je erin, dan word je meteen van je onmacht bevrijd.

IS JE VROUW ZWANGER?

Kijk haar in de ochtenduren in haar eindslaapje aan. Zie je haar geeuwen, dan is ze zwanger. Niest ze, dan niet.

Harry Coppens

DE GETROUWE LIEFDE VAN FERDINAND EN LOUISE

DOOR PIET VAN HELVOORT †

Aanhoort de list en trouw der vrouwen,
Hetgeen ik u hier zeggen zal.
Het is waardig te beschouwen,
Het is een zonderling geval.
Hoe een generaalsdochter, rijk van staat,
Was verliefd op een soldaat.

De soldaat kon haar behagen,
Stond bij haar vader op schildwacht.
Toen kwam hem Louise vragen
Naar zijn deugd en goed gedrag.
Zij sloten samen een trouwverbond,
Op den post waar Ferdinand stond.

Toen ging zij haar vader smeken,
Om het jawoord en consent.
Hij heeft het van de hand gewezen,
Haar ouders waren niet content.
Zij wezen het huwelijk van de hand,
Van Louise en Ferdinand.

Ferdinand ging deserteren,
Van zijn post met veel droefheid.
De wacht die deed hem arresteren,
Hij werd in het prison geleid.
Dan ging Louise weldra,
Pardon verzoeken bij Papa.

Het pardon werd afgewezen,
Het werd door de wet gecommandeerd.
Om door de kogel het leven te derven,
Dewijl hij was gedeserteerd.
Maar door list en trouwigheid,
Werd hij van de dood bevrijd.

Louise ging met slimme streken,
Naar de cipier van Ferdinand.
Om haar lief nog eens te spreken,
Gaf hem een beurs met geld in de hand.
De cipier heeft het toegestaan,
En aan haar verzoek voldaan.

Zij is in de prison gekomen,
En de deur werd dichtgedaan.
Met list heeft zij dit ondernomen,
En trok har minnaars kleren aan.
Louise bleef zitten als een soldaat,
Ferdinand vertrok in haar gewaad.

De cipier ging hem ontsluiten,
Hij dacht dat het Louise was.
In haar plaats liet hij Ferdinand buiten,
Die verliet de stad heel ras.
Alwaar Louise was bekend,
Daar heeft ze hem naar toegezond.

De tijd kwam aan dat hij zou sterven,
Zonder genade of pardon.
Men zag veel volk de stad doorzwermen,
Men haalde Louise uit de prison.
En men meende op dit pas,
Als het Ferdinand was.

Maar eer er werd geschoten,
Kwam haar liefde voor den dag.
Daar ging zij haar borst ontbloten,
Elk ontstelde die het zag.
Zij riep vader, ziet wat gij doet,
Ik ben uw kind, uw vlees en bloed.

Er werd terstond pardon geslagen,
Voor haar beminde Ferdinand.
Alom was er welbehagen, (? MV)
Men zag veel vreugde in het land,
Veel mensen verblijd,
Om deze liefde en barmhartigheid.

Haar vader sprak met zachte reden,
Tot zijn dochter en Ferdinand.
Ik zal u in de echt doen treden,
Hij gaf het consent al van zijn hand.
Omdat gij elkaar oprecht bemind,
Neem ik Ferdinand voor mijn kind.

VERSLAG VAN DEN TOESTAND DER GEMEENTE OVER HET JAAR 1903

In het eerste nummer van de vorige jaargang gaven wij een uittreksel uit het 'Uitvoerig en beredeneerd Verslag van den Toestand der Gemeente over het jaar 1902'. Uit het archief van het Provinciaal Bestuur 1814-1920 geven wij hier een extract uit de gemeenteverslagen (1851-1929) betreffende Rosmalen in 1903.

Tabel van de loop der bevolking

Mannen 31 dec. 1902	1795 +	
Vrouwen 31 dec. 1902	1717 =	3.512
Mannen Geboren	54 +	
Vrouwen Geboren	54 =	108
Mannen Vestiging	115 +	
Vrouwen Vestiging	103 =	218
Mannen Sterfte	59 +	
Vrouwen Sterfte	49 =	-/- 108
Mannen Vertrek	98 +	
Vrouwen Vertrek	103 =	-/- 201

Mannen 31 dec. 1903	1.807 +	
Vrouwen 31 dec. 1903	1.722 =	
Aantal inwoners 31 december 1903		3.529

*Hiervan per 31 december 1903 te Coudewater:
306 mannen en 296 vrouwen*

“De gemeente-eigendommen, niet voor den publieke dienst bestemd, hebben een gezamenlijke oppervlakte van 92 hectare, 14 aren en 98 centiare. Zij bestaan uit

- Bouwland 3 ha, 44 a, 71 ca
- Weiland 30 ha, 12 a, 65 ca
- Hooiland 2 ha, 27 a, 17 ca
- Dennenbos, voorpotingen en heide 49 ha, 77 a, 12 ca
- Moeras en water 6 ha, 53 a, 33 ca

De Waterleidingen in de gemeente zijn de volgende:

- De kleine wetering,
- De rivier de Aa,
- De loopgraaf door het Kattenbosch;
- De groote wetering;
- In den polder Van der Eigen:
  - De roompotwetering;
  - De kleine wetering;
  - De Rosmalense vliet.

Behalve nog enige kleine waterloopen.

Heerschende ziekten:

In 1903 zijn voorgekomen: 34 gevallen van diphtheritis en 6 van roodvonk.

Begraafplaatsen:

Op de begraafplaats voor Rooms Katholieken werden 37 groote en 26 kleine lijken begraven, op die der geneeskundige inrichting voor krankzinnigen Coudewater 26 en op de algemeene begraafplaats geen.

De Protestanten hebben hunne begraafplaats te Berlicum, terwijl de Rooms Katholieken tot deze gemeente behoorende, doch kerkelijk een gedeelte uitmaken der parochie van Nuland, hunne doden aldaar begraven.

Koepokinentingen:

In 1903 werden 48 kinderen ingeënt, in 1902 80, in 1901 75 en in 1900 93.

“Op 25 maart 1903 werden door brand vernield twee landbouwerswoningen in het Sprokkelbosch, beide toebehoorende aan F.J. Jansen te Vucht. Ze werden bewoond door M.v.Zonsbeek en J.Versteijnen.

De gebouwen waren verzekerd bij de Maatschappij voor het Koninkrijk der Nederlanden, gevestigd te sBosch, voor de som van f 2.000,-.

De schade werd begroot op f 2.500,-.

De inboedel van J.Versteijnen was verzekerd bij de Brusselsche Maatschappij voor f 1.000,-.

De schade bedroeg f 1.200,-.

De inboedel van M. van Zonsbeek was verzekerd bij den boerenbond voor f 700,-, terwijl de schade beliep f 1.200,-.”

Martien Veekens

Staat van de voornaamste Ambachten:

<i>Soort der ambachten</i>	<i>aantal arbeiders</i>
1 Bierbrouwerij	4 mannen
12 Broodbakkerijen	21 mannen 1 jongen
4 Hoef- en Grofsmeden	7 mannen
2 Houtzagers	4 mannen
2 Huisschilders	4 mannen
4 Kleermakers	6 mannen
1 Kuiper	1 man
5 Loonslacters	9 mannen
1 Mattenmakerij	20 mannen
11 Metselaars	20 mannen
4 Schoenmakers	8 mannen
1 Sigarenmakerij	6 mannen 2 jongens
3 Straatmakers	7 mannen
4 Stroo- en rietdekkers	6 mannen
10 Timmerlieden	18 mannen
1 Wagenmaker	1 man

Abdissen en Priorinnen van Mariënwater

BIRGITTA 2003

Information: www.sanctabirgitta.com

In het op pagina 36 genoemde boek ‘*Bibliotheca Birgittina*’ heeft auteur Ulla Sander Olsen uit Denemarken als ‘Bijlage 6’ chronologische namenlijsten opgenomen van de *Oversten van Mariënwater, ca. 1437-1713, Maria Kruis, Hoboken, 1652-1784, en Maria Refugie, Uden, 1713*-. Deze lijsten verschenen eerder ook in het te Lyngby (1996-2000) door haar samengestelde werk ‘Het Dodenboek van Marienwater, Rosmalen bij ’s-Hertogenbosch, 1437-1712 & Het Dodenboek van Maria Kruis, Hoboken bij Antwerpen, 1500-1705’.

Uit dit boek nemen wij hier de lijst van Abdissen (blz. 277) en van Priorinnen (blz. 278) over.

Martien Veekens

ABDISSEN VAN MARIËNWATER, CA 1437-1713

	Vermeld	
Milla van Campen van Amerongen, Stichteress en eerste overste	1437-1444	+ 1453
Beata Hertwigis Bezou, <i>Mater</i> , uit Marienkron, Stralsund	1444-1448	
Gheertruijt Aerts van Nulant, 10 j. <i>Mater</i>	1449-1460	
Heylwich Oyvers	1460-1503	+ 1520
Isabeel van Beeck, geconstitueerde overste	1503-1509	
Christina v.d. Broeck, <i>Abbatissa consecrata</i>	1509-1513	
Isabeel van Beeck	1513-	+ 1523
Catharina Mildmans, <i>nunquam consecrata</i>	1523-1555	+ 1557
Maria van der Meer	1555-1564	+ 1587
Alydt Joosten	1564-1601	+ 1610
Heylwich van den Broeck	1601-	+ 1623
Helena van Wylick, uit Marienbaum	1623-	+ 1649
Joanna Gerarts van Hijnsberch	1650-1670	+ 1671
Margareta van Bruegel	1670-1680	+ 1685
Jenneke Goeijaers	1680-	+ 1680
Elisabeth Nijenhoff, 6 j. abdis	1680-	+ 1685
Elisabet Jegers, laatste abdis van Mariënwater	1685-	+ 1705
Theodora Alexia de Haen, Kalkar, laatste overste van Mariënwater	1705-1713	

PRIORINNEN VAN MARIËNWATER

	Vermeld	
Huijberte de Lyshout (Huberta van Lieshout)	1456?-1459	
Elsa van Loon	? -	+ 1469
Essel Henrix van Esselen van Loon	1468-1471	
Paula Amelrici Jansdr. (19 j. priorin)	1471-1488	
Isabeel van Beeck	1488?-1503	
Christijn Gielis/Goyarts (8 j. priorin)	1508-	+ 1517
Henrica Mildmans/Midmans (19 j. priorin)	1519-	+ 1538
Demont van Haren	? -	+ 1577
Henrica Janssen van den Haseput	1591-1595	
Joanna Janssen van Son (3 j. priorin)	1595-1597	
Peterken Bouwens Remmens (12 j. priorin)	1597-1609	
Wilhelmina van Lyshout (12 j. priorin)	1611-1620	
Helena van Wijlick, uit Marienbaum	1620-1623	
Margriet Peters van der Steen (7 j. priorin)	1623-	+ 1630
Birgitta Catharina de La Carere (15 j. priorin)	1630-	+ 1646
Ester/Hester de Leeuw (5 j. priorin)	1655?-	+ 1660
Joanna van der Sloet/Sloot (30 j. priorin)	1662-	+ 1692
(Theodora Alexia de Haen, Kalkar	1700-1705)	

Ulla Sander Olsen

VOOR U GEHOORD - 30

KERK EN CAFÉ

Bij kermis zullen niet veel mensen weten dat kermis een verbastering is van *kerkmis=kerkwijding*. Heel vroeger waren er na de kerkelijke viering ter herdenking van de kerkwijding volksvermaken, die zich in de onmiddellijke omgeving van de kerk afspeelden. Van de oorspronkelijke viering zijn alleen de volksvermaken, onze huidige kermis, overgebleven. Het is dan ook wel te vatten dat er bij de kerk een café werd gebouwd.

Es O.L. Heer 'n kerk bouwt, dan bouwt d'n duvel er wel 'n kapel neeve.

D'r is gin kerk zo klèin, of er is wel een kapel.
En i.p.v. *het kan beter van 'n kerk es van 'n kapel*, spreken wij liever van het kan beter van een stad dan van een dorp. En als men zegt *dat het nooit mer opdreugt es men tegen de kerk pist*, wil men daarmee zeggen, dat wanneer je een geestelijke beledigt dit door hen nooit wordt vergeten.

FÉÉN MINSE

Onze overbuurman is nog *Romser es de Paus*. *Daor worre de kuuskes (kelfkes)* nog gedoopt. *En, zegge ze daor in de buurt, hij pist gewoon wijwotter. Ge zôt um Onze Lieve Heer geeve zonder te biechte, zi z'n bruur. Hij is zo féén es poppestront. Mar van féén minse en motregen worde 't meest bezèkt. Het is gewoon 'ne kwezel die Onze Lieve Heer van 't kruis bidt. En vraog aon 'ne kwezel ginne pottenoster, want die bidt zellef veul te gèire. En ze zèn ok nie vur veraandering vatbaar. Want ezels, kwezels en notebeum kunne alleen mi sleeeg goed worre gemakt.*

ES GE 'T MAR DOET

Es niemes de baas is dan wurt 't in de kortste keren 'n losgeslage bende. En regels zen er um nageleefd te worre. En tegen overtreders moet opgetrooie worre, wat door die lieden dan weer als streng wordt gekwalificeerd. De vruchten van de vrije opvoeding, gelukkig komt men daarvan door schade en schande wel terug, zijn duidelijk merkbaar. Dè wil nie zegge dè ge alles mar klakkeloos moet accepteren, wè vruger dik 't geval waar in d'en tèt dè d'n burgemeester, de pestoor en de veldwachter het vur het zeggen hadden. Toen gold nog, es ge mar doet wè de pestoor zi, dan hoefde hellemaol nie mer te denke. En de veldwachter is d'n baas op het durp, mar hij doe wel wè de pestoor zi. (Niemes boven de pestoor) Mar al hebbe ze tegesworrig gèire critiek op gezagsdragers, we kunne ok nie allemaol de Paus van Rome zèn.

BÈDEHAND

Dieje klènste van mèn aauwdste zuster is echt 'n bèdehand menneke. Die kunde um 'n bodschap sturen. Die verkoopte gin knolle vur citroene. Hij kent z'n zaake net zo goed es unne pestoor zonne brevier. Hij kan praote es Brugman. Volges mèn zuster kan ie nonne ut 't kloster lulle. En zo te zien is 'm dè ok aorig gelukt es ik zo is um me hinne kè:k. Z'n aauwere bruur, weet wel erges iets van, mar toch ok weer nie veul en die moet 't dan ok nogal 's inne keer aflegge teege z'n jongere bruur. De vurige week heurde ik dieje klèine nog teege hum zegge: Gè het de klok heure luye, mar ge weet nie waor 't kapelleke stù.

GINNE PRIKSTOEL

Kriest van Kaate is wè genoemd 'ne rustige mins en die jaagde gin wènd in z'n broek. De slak hi net zo gaauw Neijaor es d'n haos, zittiej.

Hij is unne Romse mi veul wotter.

De soep wurt nie zo heet gegeete es ie wurt opgediend. 't Kumt ammaol zo net nie, 't is ginne prikstoel.

De kerk trekt 'm ok nie ze erreg. Wor veul gezonge wurt en wennig gedronke, daor moete nie zèn.

En 't leeve is nou immaol nie alted rozegeur en maneschijn. het is niet alted vreugde in 't leeve. 't Is alles gin evangelie, er loope ok epistels dur.

En 't is ok nie ammaol goud wè er blinkt. Iedere gek hi z'n gebrek en niemes is volmaakt. Wie zonder zonde is, hij gooie d'n uursten steen.

Aon iedereen zit wel 'n luchtje. En paoters, nonne en begijne, zèn dik ok nie zo heilig es ze schijne.

VAN D'N OS

Dat een os een gecasteerde stier is heb ik al eens uit de doeken gedaan. Maar ook zonder dat zal dat toch voor velen wel een open deur intrappen zijn. Betreffende deze os bestaan vele uitdrukkingen en zegswijzen, waarvan er vele bekend in de oren zullen klinken, maar er ook zonder meer bij zullen zijn die niet of nauwelijks bekend zijn.

- Hij studeert vur os, mar kan gin horres krèige. (hij werkt hard, maar zonder resultaat)
- Es dè lukt, dan kalft d'n os (dus nooit)
- 't Is net of detter 'ne os over 'r land hi gezèkt. (geen rechte, maar kromme voren)
- 't Lèkt wel of ze hier mi 'ne os gevaore hebbe. ('n slingerweg)
- D'n os is nog nie vet. (nog niet kunnen betalen)
- Van d'n os op de stier springen. (van de hak op de tak)

- Hij houdt aon es unne pisos. (niet van ophouden weten)
- Dè's al zo lang geleeje. Toen brulde de osse nog mi hunne stert.
- Een vrouwehaar trekt meer es tien osse.
- Hij krègt de sleutel van de ossewei. (ouder dan 30 en ongetrouwd)
- 't Kumt zo langzaam ès bè 'ne os de romme.
- In 't osseboek staon. (te oud)
- 'ne Poffer (boerinnemuts) waor 'ne os aon te weie hi. (heel groot)
- Mi geweld kunde 'ne os nog wel gestierd krèège.
- Van d'n os naor d'n ezel sturen. (van het kastje naar de muur)
- Zo geletterd es 'ne os gekloot. (heel dom)
- Het dú: 'ne os wel goed essie neeve 'n kuuske stû. (een impotente man ziet nog wel graag een jong meisje)
- 'n Ossekûpke. (staartmeesje)

'N MENNEKE

Nouw woonde er bè ons in de buurt 'ne aauwe visser die hel z'n leeve nie anders ha gedaon en die kon het sterk vertelle. Hij zin zelf dettiej jaore aon 'n stuk visserslatijn ha gestudeerd en cum laude waar geslaagd. Um ons aon te geeve hoe groot de visse soms waare die hij gevange ha, zinnie dik: Gao uurst mar naor buite want hier binne kan ik nie aongeve hoe groot dieje vis dan wel waar. Mar hoe dan ok, van hum hèn wij veul geleerd. Toen wij op 'ne dag thuis kwame mi 'n vracht polling, zinniej :weete gellie nou ok of zonne polling nou 'n menneke of 'n wèfke is? Dè wisse wij nie. Dè za'k 's gaauw leere dan. Kom hier mar op die stoep staon. Ge vat dieje polling vaast in oew haand bè zonne stert, ge haaugt 'm recht vur oew ut mi gestrekte errem en dan laot 'm op die stoep valle en essie dan op z'n kloote valt, dan is 't 'n menneke

Harry Coppens

Ad Hermens, een bekende Rosmalenaar

Ad Hermens is in 1932 geboren in Rosmalen. Hij woonde met zijn ouders en zussen Lies en Gera in de Stationsstraat in het voor Rosmalenaren bekende café 'Juliana'.

Ad is vanaf zijn jeugd gefascineerd geweest door de oorlog 1940-1945. Met name de strijd in het najaar van 1944, toen er meer troepen in het dorp kwamen en deze de scholen opeisten voor inkwartiering. Toen heeft hij (op advies van zijn moeder) een dagboek bijgehouden van de gebeurtenissen in Rosmalen. Dit dagboek is een blauw schrift met een wit etiket, wat Ad zorgvuldig in zijn collectie bewaart.

Rosmalen wordt ook in vele militaire dagboeken dikwijls genoemd vanwege de strijd op de Kruisstraat. Het dagboek was de basis en in 1994 heeft Ad Hermens een boek uitgebracht met de titel:

ROSMALEN IN DE VUURLINIE

Dit boek is het resultaat van jarenlang onderzoek en interviews met betrokkenen. Het boek is opgedragen aan allen die gevallen zijn in Rosmalen tijdens de bevrijdingsperiode 1944-1945.

Er was, zoals de heer Hermens schrijft, een goede samenwerking met de heer Kees van den Oord, leraar geschiedenis aan het Rodenborchcollege in Rosmalen, het comité Herdenking Rosmalen en de Heemkundekring Rosmalen.

Zijn fascinatie door de gebeurtenissen in de tweede wereldoorlog bracht hem op het idee om zes jaar geleden een boek te gaan schrijven over de luchtaanvallen op Eindhoven en Philips.

Op 14 november 2002 is zijn levenswerk door Ad gepresenteerd in het Eindhovense stadhuis en aangeboden aan de burgemeester de heer Welschen en de familie Philips.

Ad Hermens was werkzaam bij de N.V. Philips en was betrokken bij de ontwikkeling van televisiecamarabuizen en maakte de eerste kleurentuitzending mee. De laatste twintig jaar van zijn diensttijd bij Philips was hij belast met het archief van Philips Pensioenfondsen. In 1992 ging hij met V.U.T. (vervroegde uittrekking)

Zo kon hij zijn fascinatie en hobby voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in deze boeken vastleggen. Met de onvoorwaardelijke ondersteuning van zijn vrouw Pia is een prachtig stukje geschiedenis in twee delen uitgebracht. De boeken geeft Ad Hermens uit in eigen beheer.

De Heemkundekring feliciteert Rosmalenaar en heemkundekringlid Ad en ook zijn vrouw Pia met deze prestatie.

*Dorry Derhaag-Doomernik
voorzitter*

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Heijmans Nederland BV
Graafsebaan 13, 5248 JR Rosmalen
- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen
- Bouwmans Oliehandel BV
Westeind 3, 5245 NL Rosmalen
- Brasserie Restaurant 'De Coelenborgh'
Schoolstraat 34, 5243 VC Rosmalen
- Van Creij & Van Hoek BV
Huisbergenweg 6, 5249 JR Rosmalen
- Eijkelenburg Dura Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Sanidrôme Van Grinsven BV
Raadhuisstraat 4c, 5241 BL Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Huijbregts Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosmalen
- Piels BV
Friezenstraat 7, 5249 JT Rosmalen
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosm.
- Hoveniersbedrijf Sequoia
Polluxstraat 4, 5243 XJ Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosmalen
- Timmers Bouwbedrijf BV
Heikampweg 6, 5249 JX Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 2 / 4, 5249 JP Rosmalen
- Café 't Zonneke
Hintham 36, 5246 AC Rosmalen
- Rosmalen Bouw
Saffierborch 32, 5241 LN Rosmalen
- René Holweg Transport BV
Eikenburglaan 9 a-c, 5248 BJ Rosmalen
- Grieks Speciaal Restaurant
Rodenborchweg 35, 5241 VN Rosmalen
- Venrooij Installatie Techniek BV
Heikampweg 3, 5249 JX, Rosmalen
- Ginderzande BV
Raadhuisstraat 51, 5241 BK Rosmalen
- A.C.A. Driessen
Handelskade 11, 5211 TH, 's-H.bosch
- Spar Langenhuysen
Hoogstraat 64, 5241 CT Rosmalen
- Dhr J. Verbiesen
Molenstraat 34, 5242 HA Rosmalen
- Dhr Th. Heijmans
Oude Baan 39, 5242 HT Rosmalen
- Dinos BV
Weidestraat 2, 5142 CB Rosmalen
- Apotheek Rosmalen-Berlicum
Oude Baan 9, 5242 HT Rosmalen
- Haarmode Peter van Wanrooy
Striensestraat 15, 5241 AW Rosmalen
- Soos Satisfaction
Fort Alexanderstraat 31, 5241 XE Rosm.